

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete

Kandidatuppsats

VAL-programmet

Hur framställs kön och sexuell läggning i biologiböcker för högstadiet?

Författare: Elin Welander
Handledare: Jörgen Dimenäs
Examinator: Jeanette Toth
Ämne/huvudområde: Pedagogiskt arbete
Kurskod: GPG22K
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum: 2022-06-03

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Sammanfattning

Under mina år som lärare på högstadiet har jag alltid förbryllats av hur mycket åsikter det finns hos elever när ämnen som sexuell läggning och könstillhörighet kommer på tal. Därför har jag i denna studie undersökt vilken uppfattning man får av läroböcker i biologi vad gäller sexuell läggning och könstillhörighet. Grundskolans värdegrund är väldigt tydlig med att ingen ska diskrimineras i skolan. Syftet med studien är att beskriva och förstå huruvida kön och sexuell läggning framställs i tre olika läromedel i biologi för grundskolans årskurs 7–9 ur ett queerteoretiskt perspektiv. Studien syftar även till att undersöka relationen mellan läroböckerna och skolans värdegrund. För att kunna besvara syftet gjordes en kvalitativ diskursanalys i fyra steg. Resultatet av studien visade att bland annat intersexuella och asexuella exkluderas i alla de granskade läroböckerna. Heteronormativitet speglas olika mycket i de granskade läroböckerna. I vissa fall utgår boken från heterosexualiteten och den framställs då som en normalitet. Övriga sexuella läggningar blir då tillsidosatta. Vissa läroböcker har istället ett mer neutralt förhållningssätt där heteronormativitet inte kan urskiljas lika tydligt. När man beskriver könsorgan gör man det enbart utifrån ett manligt och ett kvinnligt perspektiv. På så vis exkluderas transpersoner och intersexuella med olika typer av diagnoser eller variationer i läroböckerna. Eftersom läroboken har en viktig och betydande roll i undervisningen, kan läroböckernas sätt att framställa sexuella läggningar och könstillhörigheter även spegla undervisningen.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE	5
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3. BESKRIVNING AV BEGREPP	5
1.3.1 Sexuell läggning	5
1.3.2 Kön	6
2. BAKGRUND	7
2.1 LÄROMEDELS BETYDELSE	7
2.1.1 Läromedels betydelse inom ämnet biologi	8
2.1.2 Skolverkets granskning av läromedel	8
2.2 GRUNDSKOLANS VÄRDEGRUND OCH CENTRALT INNEHÅLL I BIOLOGI	10
3. TIDIGARE FORSKNING	12
3.1 HUR SEXUELLA LÄGGNINGAR FRAMSTÄLLS I LÄROMEDEL	12
3.2 HUR KÖN FRAMSTÄLLS I LÄROMEDEL	12
3.3 SEXUALUNDERVISNING	13
4. TEORI	15
4.1 QUEERTEORIN	15
4.2 HETERONORMATIVITET	15
4.3 GENUS OCH KÖN	16
5. METOD	17
5.1 METODVAL	17
5.2 ANALYSMETOD	17
5.3 URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR	18
5.4 MATERIAL	19
5.5 METODREFLEKTION	20
5.5.1 Etiska överväganden	20
5.5.2 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	20
6. RESULTAT	22
6.1 LIBER: SPEKTRUM BIOLOGI	22
6.1.1 Hur framställs olika sexuella läggningar i Liber?	22
6.1.2 Hur framställs olika könstillhörigheter i Liber?	24
6.2 GLEERUPS: TITANO BIOLOGI	24
6.2.1 Hur framställs olika sexuella läggningar i Gleerups?	25
6.2.2 Hur framställs olika könstillhörigheter i Gleerups?	27
6.3 NATUR & KULTUR: PULS BIOLOGI	27
6.3.1 Hur framställs olika sexuella läggningar i Natur & kultur?	28
6.3.2 Hur framställs olika könstillhörigheter i Natur & kultur?	29
7. ANALYS	31
7.1 FRAMSTÄLLNING AV SEXUELLA LÄGGNINGAR I LÄROMEDLEN	31
7.2 FRAMSTÄLLNING AV KÖNSTILLHÖRIGHETER I LÄROMEDLEN	33
7.3 HUR SPEGLAS SKOLANS VÄRDEGRUND I LÄROMEDLEN?	34
8. DISKUSSION	35
8.1 FRAMSTÄLLNING AV SEXUELLA LÄGGNINGAR I LÄROMEDLEN	35
8.2 FRAMSTÄLLNING AV KÖNSTILLHÖRIGHETER I LÄROMEDLEN	36
8.3 HUR SPEGLAS SKOLANS VÄRDEGRUND I LÄROMEDLEN?	36
8.4 METODDISKUSSION	37
8.5 SLUTSATS	37

1. Inledning

När jag gick i högstadiet fick jag höra att det skulle införas ett nytt könsneutralt pronomen, *hen*. Jag minns hur mina klasskamrater yttrade sig om att det var onödigt och att man antingen var man eller kvinna, inget däremellan. Min lärare förklarade då att begreppet *hen* skulle ersätta uttrycket "han eller hon". Att när könet inte var väsentligt skulle man kunna skriva "hen" i stället. År 2015 infördes det nya könsneutrala pronomenet i svenska akademins ordlista. Efter detta har jag hört denna diskussion vid diverse olika tillfällen och i flertalet rum. Inte minst i skolan, bland högstadieelever. Många har åsikter och jag har flera gånger hört diskussioner om att "det bara finns två kön". Detta kan för många låta enkelt och självklart. Det gjorde det även för mig fram till dess att jag läste en kurs i sexologi på universitetet. Det var då jag kom till insikt med att den mänskliga biologin är lite mer komplex än vad jag fått lära mig i grundskolan och gymnasiet.

I högstadiet får man vanligtvis lära sig att det som avgör om ett foster utvecklas till en flicka eller pojke beror på om spermien som befruktar ägget bär på en X- eller Y-kromosom. Där en X-kromosombärande spermie kommer att utvecklas till en flicka och en Y-kromosombärande till en pojke. I verkligheten är en individs könsutveckling är betydligt mer komplex än sådan. Det finns fall där personer med kromosomuppsättning 46, XY, utvecklats till flickor, trots att den kromosomuppsättningen i normala fall innebär att fostret utvecklas till en pojke. Detta kan ske på grund av brist på manligt könshormon under tiden för differentiering under fosterstadiet. Det kan även bero på ett androgenokänslighetssyndrom, där man har otillräcklig känslighet för det manliga könshormonet. Detta kan leda till att man trots sin kromosomuppsättning utvecklats till en flicka, men med testiklar på insidan av kroppen. De finns även varianter där individen utvecklats till en pojke med mikropenis för att sedan, under puberteten, börja utveckla bröst precis som en flicka gör i puberteten (Lundgren & Löfgren-Mårtenson, 2010). I extrema fall där det är svårt att fastställa könet på det nyfödda barnet, trots utredningar, kommer man att behöva välja barnets juridiska kön efter några veckor från födseln (Jönsson, 2021).

Människokroppen och fosterutvecklingen är komplex. Efter att jag läst sexologikursen började även jag att ifrågasätta tvåkönsnormen. När jag numera hör diskussionen om att det bara finns två kön, tänker jag direkt på den okunskap som finns i samhället. Vad är det som definierar dessa två kön i så fall? Kromosomuppsättning XX eller XY? Eller är det de inre eller yttre genitalierna som avgör? Jag har under mina år som lärare upplevt att det finns en hel del normer, fördomar och okunskap om just kön och könstillhörighet. Det är därför viktigt att detta uppmärksammas för att förhindra att människor blir diskriminerade på grund av sin könstillhörighet. Den svenska grundskolans läroplan är tydlig med att skolan ska motverka och arbeta för att främja alla människors lika värde oberoende av könstillhörighet.

Skolan ska verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av könstillhörighet. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor. (Skolverket, 2019, s.7).

Det är således en del av skolans värdegrund och uppdrag att värna om alla människors lika värde, främja elevers rättigheter och skyldigheter, samt att arbeta för jämställdhet och jämlikhet.

På uppdrag av regeringen utförde Skolverket år 2005 en granskning av ett antal läromedel med följande bakgrund:

Det är av vikt att man inom skolan för en diskussion om innehållet i de läroböcker som används och reflekterar över hur dessa stödjer skolans uppdrag. Läroböckernas behandling av ämnen och kunskapsområdena får inte strida mot skrivningar i läroplanerna och relevanta kursplaner. (Skolverket, 2005, s. 1)

Ett flertal studier visar att läroböcker och dess innehåll får stort utrymme i undervisningen, framför allt i naturorienterande (NO) ämnen (Englund 1999, s. 330; Ferlin, 2014, s. 1). Jag har därför undersökt hur kapitlen som berör sexuell läggning och kön ur ett antal läroböcker i biologi framställer könstillhörigheter samt olika sexuella läggningar. Eftersom skolans värdegrund är tydlig med att alla, oavsett kön eller sexuell läggning, skall behandlas lika vill jag undersöka hur läromedel formulerar och diskuterar inom detta område. Vilken uppfattning får man genom läroböckerna?

1.1 Syfte

Syftet med studien är att beskriva och förstå hur kön och sexuell läggning framställs i tre olika läromedel i biologi för grundskolans årskurs 7–9 ur ett queerteoretiskt perspektiv. Studien syftar även till att undersöka relationen mellan läromedlen och skolans värdegrund.

1.2 Frågeställningar

1. Hur framställs olika sexuella läggningar i de olika läromedlen?
2. Hur framställs olika könstillhörigheter i de olika läromedlen?
3. Hur speglas skolans värdegrund vad gäller sexuell läggning och könstillhörighet i läromedlen?

1.3. Beskrivning av begrepp

I denna studie förekommer en hel del begrepp som kräver specificering. I följande stycken beskrivs hur sexuell läggning och kön ska förstås och kommer att användas i denna studie. Vidare begrepp som används för analys av de granskade läroböckerna presenteras i teorikapitlet.

1.3.1 Sexuell läggning

Begreppet *sexuell läggning* förekommer ofta i denna studie och det handlar om vilket kön som personen man blir attraherad av eller kär i har. Enligt diskrimineringslagen (2008:567) finns endast tre varianter av sexuell läggning: *heterosexualitet*, *bisexualitet* och *homosexualitet*. Heterosexualitet innebär att man blir attraherad av eller kär i någon av annat kön än det man själv är. Homosexualitet innebär att man blir attraherad av eller kär i *samma* kön som det man själv tillhör. Bisexualitet innebär däremot att man kan bli kär i eller attraheras av *både annat och samma* kön som man själv tillhör (RFSL, 2021). Det ska dock nämnas att det finns betydligt fler sexuella läggningar än de som omfattas av diskrimineringslagen. Två andra sexuella läggningar som inte inkluderas av diskrimineringslagen är *pansexualitet* och *asexualitet*. Pansexuell innebär att man attraheras av *alla* kön. Denna sexuella läggning bygger på att det finns fler kön än två. Till skillnad från bisexuell som bygger på att det endast finns två kön. Att vara asexuell innebär att man *inte* känner någon attraktion, sexuell lust eller något intresse av att ha sex med någon. Asexualitet kan även användas som ett samlingsbegrepp för att inkludera andra, liknande varianter. Om man till exempel endast

vill ha sex med sig själv, benämns man *autosexuell*. Det finns även personer som kräver ett djupt emotionellt band till den andra personen för att kunna känna sexuell attraktion. Detta kallas för att man är *demisexuell*. Både autosexualitet och demisexualitet är undergrupper till den sexuella läggningen asexuell (RFSL, 2021).

1.3.2 Kön

Ett begrepp som ofta förekommer i denna studie är *kön*. Inom begreppet finns det fyra olika aspekter att ta hänsyn till. Den första är det *juridiska könet*. Det juridiska könet är det som står i ens pass, personnummer och i folkbokföringen. Här finns det enbart två alternativ: man eller kvinna. *Könsidentitet* däremot, handlar om hur man själv väljer att identifiera sig, det vill säga det kön man känner sig som. Att vara transsexuell handlar om att man inte identifierar sig i linje med det juridiska eller kroppsliga könet som man har. *Könsuttryck* handlar om hur man uttrycker sitt kön i form av till exempel stil, kläder, frisyr och kroppsspråk med mera. Vad som också spelar roll för kön är vår fysiska kropp. De inre och yttre genitalierna, vilka könskromosomer man har, hormonnivåer och pubertetsutveckling. Man kan tro att det finns två tydliga skillnader här som avgränsar män och kvinnor från varandra, men det finns en mängd med varianter även för kategorisering av den fysiska människokroppen (RFSL, 2021). Om man är född med en kropp som inte följer samhällets könsnormer kan man använda begreppet *intersex* eller *intersexuell*. Intersex sammanfattar flera olika diagnoser och variationer där yttre eller inre genitaliernas inte utvecklas som förväntat. Det handlar främst om medfödda medicinska tillstånd och inte psykologiska. En person med intersexvariationer kan identifiera sig som vilket kön som helst (RFSL, 2021).

2. Bakgrund

2.1 Läromedels betydelse

Eftersom min studie syftar till att granska ett antal läroböcker i biologi så är det av intresse för mig att först förstå vilken betydelse ett läromedel har för undervisningen. Det finns en rad olika faktorer som påverkar undervisningen i skolan. Det är allt från sammansättningen av elever i klassen och vilka förkunskaper eleverna har med sig sedan tidigare till lärarens kunskaper inom ämnet. Vilka resurser som finns att tillgå har också en avgörande roll för undervisningen. Vad som dessutom utgör en central del i undervisningen är läroböcker. De har viktig och betydande roll för elevernas undervisning (Ammert, 2011, s. 26). Detta bekräftar även den utredning som gjorts på uppdrag av regeringen, *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse för eleverna tillgång till kunskap* (Statens offentliga utredningar [SOU], 2021, s. 72). I utredningen presenteras kvalitativa läromedel som ett essentiellt element till goda kunskapsresultat. Man lyfter även fram högkvalitativa läromedel som ett krav för att lyckas uppnå god prestation av elevernas skolarbete (SOU, 2021, s. 72).

I flera ämnen dominerar läroboken undervisningen (Ammert, 2011, s. 26). I en studie från 1980-talet hänvisar Ulf P. Lundgren (refererad i Ammert, 2011, s. 27) just till att läroboken styr undervisningen. Den studien visade nämligen att 88 procent av lärarna använde sig av läroboken när de planerade sin undervisning. Däremot var det enbart 25 procent av lärarna som använde sig av den dåvarande läroplanen, Lgr 80. Detta bekräftar delvis även Englund (2011, s. 280–281), som skriver att det är väldigt få av lärarna i Sverige, endast två procent, som väljer att arbeta helt utan läroböcker i sin undervisning. Hon skriver vidare att fyra femtedelar använder läroboken nästan varenda lektion, eller i alla fall regelbundet. Enligt Englund skiljer det sig inte speciellt mycket mellan de olika stadierna heller. Lärobokens styrning varierar däremot kraftigt mellan olika skolämnen. I de samhällsorienterande ämnena verkar lärarens intresse vara mer väsentligt för vad som styr lektionsplanering och ämnesinnehåll i undervisningen. I de ämnena uppfattas läromedlets betydelse oansenligt (Ammert 2011, s. 28).

Vad som däremot blir extra intressant och relevant för min studie är att naturorienterade ämnen (NO) tillsammans med engelska var de ämnena där läroboken hade allra störst inflytande över undervisningen (Englund 1999, s. 330). Ämnen som NO och språk innefattar ett stort ämnesstoff. NO-ämnen innehåller mycket "rena fakta", samt olika teorier som eleverna ska ta till sig. Detta menar Englund är en faktor till att läroboken får ett avsevärt större inflytande och styrning över undervisningens innehåll i dessa ämnen. Detta innebär att läroboken bör ha en betydande roll för sex- och relationsundervisningen då det ingår i ämnet biologi, som i sin tur är ett av NO-ämnena. Även Ferlin (2014, s. 1) skriver i sin avhandling att läroboken har betydelsefull roll i undervisningen, framför allt i NO-ämnena, samt att det är stor sannolikhet att läroboken behåller sin betydande position i undervisningen även under lång tid framöver. Ferlin beskriver läroboken som en trygghet för NO-lärare som har läst en lärarutbildning som givit behörighet att undervisa i alla NO-ämnena. En sådan lärarutbildning innebär att läraren läst relativt lite inom vardera ämnet och har därmed en bredare men inte lika djup ämneskompetens inom varje specifikt ämne. Även Englunds studie (1999, s. 333–335) bekräftar att lärare som upplever sig ha en bristfällig ämneskompetens tenderar att förlita sig på läroboken i högre utsträckning. I en granskning av Skolverket som gjordes 1999 visade det sig att lärarnas kompetens för att undervisa om sex och samlevnad var undermålig och att det vid sällsynta tillfällen förekom kompetensutveckling (Skolinspektionen 2018, s. 5). Detta kan således innebära att läroboken blir extra betydelsefull inom området som rör sexuella läggningar och könstillhörighet för de lärare som saknar kompetens och intresse.

2.1.1 Läromedels betydelse inom ämnet biologi

Britt-Marie Berge (2011, s. 157–160) beskriver läroböcker och lärarhandledningar som ett betydelsefullt hjälpmedel för lärare i dess arbete. Läroboken blir speciellt viktig när lärarens tid är knapp och läraren har många andra arbetsuppgifter som behöver prioriteras. Hon skriver vidare att många lärare då uppskattar att ha ett läromedel att kunna luta sig tillbaka mot. Berge, tillsammans med Widding, var även ansvariga för den rapport som gjordes 2006 på uppdrag av regeringen. Rapporten syftade till att analysera 24 läroböcker samt lärarhandledningar beträffande avvikelser från den värdegrund som finns i skolans läroplan. Rapporten riktade in sig på jämställdhet och att uppmärksamma om det förekom könsdiskriminering i läroböckerna. Denna rapport är relevant för min undersökning då min studie syftar till att förstå hur kön beskrivs i läroböcker. Jag återkommer till Berge och Widdings rapport senare i detta kapitel.

Berge beskriver vidare att det finns en viss biologisk skillnad mellan könen, men att skolans personal och läroböckerna ska ta hänsyn till det utan att särbehandla. Detta menar hon kan bli problematiskt för vissa läroboksförfattare. Antingen kan läroboksförfattarna välja att fokusera på kvinnors och mäns olikheter, men att de ändå är likvärdiga. Problemet ur Berges perspektiv är att dessa läromedels lärarhandledningar då kommer att rekommendera olika uppgifter till pojkar och flickor och motivera dem till respektive särarts behov. Detta grundar sig i heteronormen och det medför att avvikelser kommer uppfattas som onormala. Berge menar också på att dessa läroböcker inte kommer att kunna ifrågasätta eller problematisera dessa normer, då de ligger till grund för läroböckerna uttryck. Berge skriver även att läromedel inte ska fokusera allt för mycket på likheterna mellan könen. De läroboksförfattare som väljer att göra det, och i stället vara könsneutrala, riskerar att misslyckas med att upplysa eleverna om de orättvisor och diskrimineringar som sker på grund av kön (Berge, 2011, s. 157–160). En av de riktlinjer som finns i läroplanen för grundskolan är att ”synliggöra och med eleverna diskutera hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter, samt hur könsmonster kan begränsa egna livsval och livsvillkor” (Skolverket, 2011, s.6). Genom att ha läroböcker med en könsneutral inställning kan, precis som Berge beskriver, det bidra till att komplicera lärarnas arbete. Därför menar jag att det är viktigt att det finns en balans i läromedlen. Läromedlen ska syfta till att undervisa och sprida kunskap hos eleverna om olikheter mellan könen för att eleverna ska få insikt och förståelse för normer och orättvisor i samhället. Det är även viktigt att det samtidigt finns ett perspektiv som inte enbart grundar sig i heteronormen, utan lyfter andra livsstilar än vad som enligt normen anses vara normalt för att öka acceptansen för könsöverskrivande identiteter och uttryck.

2.1.2 Skolverkets granskning av läromedel

Tidigare fanns det en svensk statlig förhandsgranskning av läromedel, men detta verktyg avvecklades 1991. Syftet med avvecklingen var att man såg att lärare var så pass professionella att de själva kunde granska och välja ut de läromedel som uppfyllde kraven för de mål och uppdrag som skolan hade. Detta gäller än idag. Det finns dock en möjlighet att eftergranska läromedel. Dessa eftergranskningar utförs av Skolverket i form av undersökningar som granskar läromedel med bakgrund i läroplanen. Under de första 18 åren som denna eventualitet fanns utfördes endast en enda eftergranskning av läromedel (Johnsson Harrie, 2009, s.223–224). Detta tyder på att läromedelsgranskning är relativt lågt prioriterat. Det kan även ses som att tilliten för svenska lärares professionalitet för att kritiskt granska och välja ut lämpliga läromedel är stor, eller som att styrdokumentet ska vara det som styr undervisningen i skolan och inte läromedlen (Carlsson & Von Brömssen, 2011, s. 21).

År 2006 genomfördes denna eftergranskning av bland annat Håkan Larsson och Maria Rosén. Rapporten grundar sig i regeringsbeslutet från 2005, där man beslutat att Skolverket skulle granska och analysera ett flertal läroböcker för att uppmärksamma eventuella kränkande eller diskriminerande uttryck på grund av bland annat sexuell läggning och kön (Skolverket, 2005, s.1). Larsson och Roséns rapport redogör för hur sexuella läggningar framställs ur totalt sex läroböcker inom biologi/naturvetenskap. Tre av läroböckerna riktar sig mot grundskolans senare år, medan de resterande tre riktar sig mot de A-kurser som läses på gymnasienivå. I rapporten framgår det att heteronormen samt tvåkönsnormen genomsyrar sex och samlevnadsavsnitten i biologiböckerna där enbart två olika kön, man och kvinna, lyfts fram. De två könen beskrivs som varandras motsatser. Samlag beskrivs till exempel enbart som någonting mellan en man och en kvinna, med syfte att reproducera sig. Mannen och spermier framställs som de aktiva i reproduktionsprocessen, medan kvinnan och ägget uppfattas som de passiva. Heterosexualitet framstår som det naturliga och det vanliga (2006, s.14). När läroböckerna lyfter fram andra sexuella läggningar, till exempel homosexualitet, framställs det som avvikande. Larsson och Rosén lyfter ett citat ur en av biologiböckerna där man beskriver att homosexualitet inte går att bota eller göra något åt, utan att det är sådan man är. Larsson och Rosén menar att denna kommentar är fullständigt onödig och menar på att man aldrig skulle talat på detta sätt om heterosexualitet. De beskriver att böcker talar om att man kan ha homosexuella erfarenheter utan att vara homosexuell. Men böckerna beskriver däremot inte att det samma gäller för heterosexualitet. Detta menar Larsson och Rosén kan uppfattas som att man försöker lugna ungdomar med homosexuella erfarenheter och att detta förstärker normen av heterosexualitet (2006, s. 14)

Även när böckerna beskriver *våldtäkt* är heterosexualitet utgångspunkten. Beskrivningar skildrar män som våldtar kvinnor. Larsson och Rosén menar att det är svårt att förklara sexualbrott och pornografi utan att utgå från biologi, men de poängterar att det inte behöver vara den biologisk diskursen som är problemet utan snarare avsaknaden av alternativa förklaringsmodeller och förståelse (2006, s. 17).

Utifrån samma regeringsbeslut från 2005, som ligger till grund för Larsson och Roséns rapport (2006), gjordes ytterligare en rapport. Den gjordes av Berge och Widding år 2006 och hade istället till syfte att granska och analysera hur kön framställs i läromedel. Berge och Widding skriver att biologiböckerna generellt formulerar sig relativt könsneutralt och att man ofta talar om "människan" i stället för könstillhörigheten. Dock skriver de att vid de tillfällen som denna människa behöver ett kön för att exemplifiera någonting, benämner man den som en "han". Berge och Widding menar därför att mannen utgör normen, medan kvinnan betraktas som den udda. Av de vetenskapsmän och forskare som nämns i böckerna är det en överlägsen majoritet män. Även bilderna i böckerna illustrerar oftare män än kvinnor (2006).

I studien undersöktes inte enbart biologiböcker utan också böcker i historia, religion och samhällskunskap. Den slutsats som dras av studien är att transpersoner generellt sätt är kraftigt underrepresenterade i läroböcker. Transpersoner nämns endast vid ett fåtal tillfällen. Berge och Widding skriver vidare att det finns en fåtal personer i läroböckerna som det är svårt att fastställa vilket kön de tillhör. Det framgår dock inte att dessa skulle vara medvetna val av tillverkarna, då det inte uttryckligen skrivs något ytterligare syfte. Berge och Widding drar slutsatsen att transpersoner är kraftigt underrepresenterade och osynliggjorda i svenska läromedel. De menar vidare att denna grupp blir diskriminerad på grund av sin könstillhörighet. Däremot är män kraftigt överrepresenterade, vilket leder till en manlig norm. Även heteronormen genomsyrar läroböckerna (Berge & Widding, 2006).

Både Larsson och Roséns rapport om hur sexuell läggning framställs i läromedel och Berge och Widdings rapport om hur kön framställs i läromedel, som är resultatet av den granskningen, är från 2006. Detta innebär att dessa granskningar utfördes innan den nuvarande läroplanen, lgr11, trädde i kraft. Berge och Widdings rapport har haft ett större fokus på ofta olika kön förekommer genom hela biologiboken. De har bland annat jämfört hur ofta män, kvinnor och transpersoner förekommer i form av viktiga personer för vetenskapen. Det som jag däremot kommer att titta efter i min granskning är *hur* kön beskrivs och vilka beskrivningar som förekommer. Hur ofta de olika könen förekommer är mindre intressant för min studie. Vad som gör Larsson och Roséns rapport intressant för min studie är att två av böckerna som de granskat och analyserat förekommer i min studiens urval, däremot i senare upplagor som är anpassade efter lgr11. Att det gjorts så få eftergranskningar av läromedel är något som är av stort intresse för denna studie, då det tyder på ett glapp vad gäller granskning av läromedel. Som tidigare nämndes styr läroböcker till stor del undervisningen inom NO-ämnena. Jag menar på att det är av största vikt att dessa läroböcker också uppfyller de mål och riktlinjer som den svenska grundskolan ska sträva efter. Det behövs därför mer kunskap om hur läromedel framställer sexuell läggning och könstillhörighet med syfte att uppfylla de mål och riktlinjer som finns i läroplanen för grundskolan.

2.2 Grundskolans värdegrund och centralt innehåll i biologi

I kapitel 1 av grundskolans läroplan, lgr 11, finner man den värdegrund som ska genomsyra den svenska grundskoleutbildningen. Skolans uppdrag kan beskrivas som dubbelt. Där den ena delen handlar om att ge elever ämneskunskaper och färdigheter och den andra delen handlar om att fostra eleverna till demokratiska medborgare (Skolverket, 2019, s. 5–9). Nedan presenteras två citat ur kapitel 1 i läroplanen:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (Skolverket, 2019, s. 5).

Skolan ska aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. (Skolverket, 2019, s. 6).

Dessa två citat är endast en del av hela den värdegrund som skall uppfyllas. Alla lärare ska följa den gällande läroplan, dels vad gäller centralt innehåll och kunskapskrav, dels vad gäller värdegrunden. Dessa innebär att lärare inte enbart ska ta ställning vid eventuella konflikter när diskriminering och kränkningar utifrån de sju diskrimineringsgrunderna förekommer. Lärare ska dessutom aktivt arbeta för att främja lika rättigheter och aktivt motverka att diskriminering sker. Som presenterats tidigare i detta avsnitt har läroboken en viktig roll inom NO-ämnena. Det är därför viktigt att läroböckerna inkluderar personer av olika könstillhörigheter och sexuell läggning. Om läroböckerna inte inkluderar en mångfald av människor med olika sexuella läggningar och könstillhörigheter riskerar dessa personer att inte synliggöras i sexualundervisningen om läraren inte själv lyfter detta. Om läraren saknar ämneskunskaper eller har andra arbetsuppgifter som behöver prioriteras är denna risk större, då boken styr undervisningens innehåll mer (Berge, 2011, s. 157–160; Englund, 1999, s. 333–335; Ferlin, 2014, s. 1). Det innebär således att det innehåll som förmedlas i läroboken blir det som eleverna får att tillgodose sig genom undervisning.

I läroplanen finns även kursplaner för varje ämne. I dessa kursplaner finns bland annat ämnets syfte, centralt innehåll och kunskapskrav. Centralt innehåll omfattar de ämnesområden som eleverna skall få undervisning om. Följande citat är ett av de områdena som ingår i det centrala innehållet i biologi i årskurs 7–9: ”Människans sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar. Metoder för att förebygga sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter på individnivå, på global nivå och i ett historiskt perspektiv” (Skolverket, 2019, s. 168).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras den tidigare forskning som är relevant för studien. Inledningsvis presenteras den forskning som tidigare gjorts med utgångspunkt att granska hur kön och sexuell läggning framställs i läromedel. Trots att denna studie enbart syftar till att analysera läromedel, nämns ändå i detta kapitel ett antal artiklar som rör tidigare forskning om sexualundervisningen i klassrummet och inte enbart läroböcker. Detta med syfte till att läroböcker har en betydande och styrande roll av det innehåll som lärare väljer att undervisa om (Ammert, 2011, s. 26–27).

3.1 Hur sexuella läggningar framställs i läromedel

I en amerikansk studie från 2003, där man analyserat åtta biologiböcker ur ett queerteoretiskt perspektiv, fanns en total frånvaro av andra sexuella läggningar än den heterosexuella (Snyder & Broadway, 2003, s. 632). Det enda tillfället där homosexualitet nämndes var i samband med AIDS. Då lyftes att homosexuella och drogmissbrukare var en grupp som drabbats extra hårt av AIDS (2003, s. 617). Snyder och Broadway menar att inkludera mer av andra sexuella läggningar inte strider mot den naturvetenskap som läroböckerna syftar till att förmedla, utan att de snarare handlar om att förmedla naturvetenskap på ett demokratiskt sätt (2003, s. 632).

I en ny amerikansk studie gjord 2021 av Megan M. Parise har matematikböcker med fokus på området statistisk analyserats ur ett queerteoretiskt perspektiv. Hennes studie visade att det inte fanns någon uppenbar inkludering av samkönade par eller queera relationer. Alla par i läroböckerna var heterosexuella (2021, s. 775). Parise inleder studien med att beskriva att elever tillbringar stora delar av sin tid till att läsa och arbeta med läroböcker, både i och utanför skolan. Läroböcker har således en form av makt och elever värderar den information som läroböcker förmedlar högt. Generellt sett har läroböcker en tradition av att låta heteronormativa ideologier få större utrymme genom att exkludera exempelvis queer-personer (2021, s. 757). När lärare känner att deras kunskap inom ett område är bristfällig, tenderar de att förlita sig alltmer på läroboken (2021, s. 757). Även om Parises studie inte har som avsikt att analysera biologiböcker är den ändå av intresse för min studie, eftersom båda studiernas syfte är att analysera läroböckerna ur ett queerteoretiskt perspektiv.

3.2 Hur kön framställs i läromedel

I en annan studie från 2021 har man undersökt svenska biologiböcker som riktar sig till årskurserna 7–9 med fokus på möjligheter och begränsningar i sex- och relationskapitlen. Denna studie visade att alla de granskade läroböckerna lyfter fram homosexualitet, bisexualitet och transpersoner. När kön och fortplantning ska beskrivas görs det utifrån ett heteronormativt perspektiv (Junkala m.fl., 2021, s. 1). Studien visade även att de sällan talas om intersex och asexuella i läroböckerna (2021, s. 1). Denna uppfattning bekräftas även i en studie från 2010 av Bazzul och Sykes. De skriver att kön beskrivs som manligt eller kvinnligt och att dessa är motsatser till varandra. De skriver vidare att denna uppfattning exkluderar intersexuella och transpersoner, samt att elever som läser dessa texter blir passiva mottagare av detta förtryck av människor som inte faller inom ramen för de normer som finns för manligt och kvinnligt (Bazzul & Sykes, 2010, s. 281). Junkala m.fl. skriver att biologiböcker behöver alternativa formuleringar för att kunna inkludera bland annat intersexuella och vidga uppfattningarna av de stereotypa könantagandena. Genom att bredda och ge ett mer nyanserat innehåll av kön och sexuell läggning i biologiböckernas kapitel som omfattar sex och relationer kan man motverka diskriminering och främja lika rättigheter för alla människor (2021, s. 14).

Dessa studier är ytterst intressanta för min undersökning, eftersom deras syfte liknar syftet för denna studie. Studien av Junkala m.fl. (2021) är extra intressant för min studie eftersom det är en av få studier som är gjord under tiden för den nuvarande läroplanen, lgr11. Studier som undersöker hur kön och könstillhörigheter beskrivs i läroböcker är generellt mycket begränsade.

3.3 Sexualundervisning

Genom en norsk observationsstudie fastställdes det att det fanns en heteronorm i klassrummet vid undervisningen om sexualitet och relationer. Man talar på ett sätt som gör att homosexuella kan uppfattas som "de andra". Både läroböckerna och lärarna tar för givet att alla eleverna är heterosexuella (Røthing & Svendsen, 2010, s. 152). Homosexualitet framställs ofta som ett problem eller bekymmer. Man vill synliggöra homosexualitet, men oftast handlar det om att diskutera om eleverna har något emot homosexuella. Man lyfter dessutom fram homosexualitet som något komplicerat för ungdomar och deras familjer (Røthing & Svendsen, 2010, s. 152). Lärare som vill synliggöra homosexualitet och inkludera det i undervisningen tenderar att skapa gruppdiskussioner där eleverna ska diskutera olika ämnen, som till exempel homosexualitet och abort. När homosexualitet och ämnen som abort diskuteras i samma arbetsmoment vid samma lektionstillfälle riskerar det att homosexualitet problematiseras och uppmärksammas som ett etiskt dilemma, eftersom det är denna typ av diskussion som eleverna för kring abort-frågan (Røthing, 2008, s. 262). Vad man också uppmärksammade i studien var att heterosexualitet inte fanns med som ett område för eleverna att diskutera. Detta menar Røthing förstärker heteronormen. Heterosexualitet förväntas vara det "vanliga" och det "normala" och anses därför inte som något man behöver problematisera. När lärare försöker förespråka tolerans mot homosexuella tenderar det att skapa en situation av "vi" och "dem". "Vi" är eleverna i klassrummet, som är heterosexuella, och man talar om "dem", de utanför klassrummet, som homosexuella. Detta bekräftar Hast och Danielsson i en studie från 2016. Frågorna som elever ska diskutera är tänkta att bidra till diskussion kring vikten av att skapa tolerans mot homosexuella. Røthing menar att detta ger heterosexuella privilegiet att bestämma vilka som förtjänar tolerans och vilka som inte gör det (2008, s. 262). Hast och Danielsson beskriver detta som en hierarki mellan de som omfattas av normen och de som avviker ifrån den (2016, s. 33). Både Hast och Danielssons studie och Røthings studie bekräftar att heteronormen framställs som oproblematiserad. I ytterligare en observationsstudie visar Lundin (2014, s. 387) att det förekommer en hierarki inom sexualundervisningen, där heterosexualitet är överlägset homosexualitet. Detta genom att elever använder begrepp som är kopplade till homosexualitet för att göra varandra till åtlöje.

I en annan studie av Sahlström (2006) har man undersökt hur lärare uppfattar kränkande jargong i skolan med avseende på bland annat sexuell läggning och kön. Denna studie är intressant för min undersökning då den också har kopplingar till den värdegrund som fanns i den dåvarande läroplanen, Lpo 94. Även om läroplanen har förändrats något är det ändå intressant eftersom studien är gjord ur ett perspektiv där man ställer sig kritisk till heteronormen. Sahlströms studie visade bland annat att 92 procent av alla lärare som deltog i studien upplevde att de fått mycket lite förberedelse under sin lärarutbildning för att undervisa om sexuell läggning och homofobi (2006, s. 11). Detta gällde alla typer av lärare från förskoleklass upp till gymnasiet. Vad gällde kompetensutveckling för lärarna om sexuell läggning och homofobi svarade 98 procent att den var mycket låg (2006, s. 13). Man kunde se att de lärare som fått lite utbildning och kompetensutveckling om sexuell läggning och homofobi i större utsträckning tenderade att inte ta upp sexuella läggningar i undervisningen. Av lärarna som arbetade på högstadiet svarade 46 procent att det endast tar upp sexuell läggning någon enstaka gång, 44 procent gjorde det ofta och 10 procent lyfte aldrig sexuella läggningar (2006, s. 14).

Sahlström skriver vidare att kränkande jargong inte nödvändigtvis behöver handla om skällsord, utan även kan innefatta exkludering och att inte nämna alternativa levnadssätt till heteronormen. Vad gäller kränkande jargong mellan vuxna på skolan svarade 89 procenten att det sällan eller aldrig förekom (Sahlström, 2006, s. 18). Vidare skriver Sahlström att heterosexuella personer sällan är medvetna om kränkande jargong mot homosexuella då de snarare handlar om exkludering än direkta skällsord. Hon motiverar vidare att på grund av lärarnas låga utbildning vad gäller sexuell läggning och homofobi kan de mycket väl vara så att de inte heller är medvetna om heteronormens betydelse (Sahlström, 2006, s.19). ”En utmaning för heteronormen visar att sexuell läggning och homofobi i liten utsträckning aktualiseras i såväl lärarutbildningar som i skolans verksamhet. Det finns ett stort behov av kunskap om vad det kan innebära att under visa om sexuell läggning och homofobi i skolan. En icke-heteronormativ utgångspunkt är avgörande för att skolan ska kunna arbeta vidare med frågor som rör sexuell läggning och homofobi för att motverka kränkningar och diskriminering på grund av sexuell läggning” (Sahlström, 2006, s. 33).

Med bakgrund till den forskning som Sahlströms studie bidrar med menar jag att det innehåll som presenteras i biologiläroböcker, samt hur de framställer sexuell läggning, blir viktig för elevernas kunskapsutveckling. När lärarna upplever att deras egna kunskaper är bristfälliga inom området kommer lärobokens innehåll vara betydelsefullt för vad som speglas i undervisningen (Englund, 1999, s.333–335; Ferlin, 2014, s.1).

Jag ser att det finns en kunskapslucka inom detta område. Det saknas ny forskning vad gäller granskning av biologiböcker ur ett queerteoretiskt perspektiv. Både svenska och internationella studier med syfte att granska biologiböcker mot högstadiets årskurser är mycket begränsat. Majoriteten av den forskning som finns inom ramen för detta område är utförd innan 2011, då den nuvarande läroplanen infördes. De senare studier (efter 2011) som gjorts har framför allt varit observationsstudier av lektionstillfällen där man bedrivit sexualundervisning. I dessa studier har man alltså inte granskat läromedlet. Det innebär att forskning om hur läromedel framställer sexuell läggning och könstillhörigheter är mycket begränsat. Här kan då min studie bidra med ny forskning.

4. Teori

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkterna och de centrala begrepp som kommer att ligga till grund för studiens analys. Den teori som kommer vara till stöd för analysarbetet är queerteorin. Queerteorin samt dess innehållande begrepp, *heteronormativitet*, kommer att fungera som verktyg för att förstå och analysera hur sexuella läggningar och könstillhörighet beskrivs i de olika läromedlen. Slutligen presenteras centrala begrepp och tillhörande begreppsdefinitioner som kommer att vara betydande för analysen av studien.

Queerteorin valdes som teoretisk utgångspunkt för denna studie eftersom det är den teori som lämpar sig bäst för att besvara studiens syfte och frågeställningar. Eftersom studien även syftar till att undersöka relationen mellan läroböckerna och skolans värdegrund hade en läroplansteori möjligtvis kunnat tillämpas. Det alternativet valdes dock bort för att det hade gett ett mer allmänt perspektiv av hur läroplanen speglas i läroböckerna. En läroplansteori hade såldes inte besvarat studiens syfte vad gäller att beskriva och förstå hur sexuell läggning och könstillhörighet framställs i läroböckerna. Queerteorin är således den teori som bäst besvarar studiens syfte och frågeställningar.

4.1 Queerteorin

Queerteorin kan förklaras som en pedagogiskt ansats som tematiserar och summerar queerforskningens teoretiska tänkande om genus, sexualitet, identitet, makt och normalitet (Ambjörnsson, 2016, s. 43). Queerteorin riktar in sig på de strukturerar som finns i samhället. I stället för att fokusera på det som anses vara onormalt eller avvikande, hamnar i stället betoningen på de sexuella normer som finns i samhället. Forskningen bakom queerteorin undersöker hur dessa normer fungerar, ifrågasätts, uppstår och upprätthålls. Queerforskningen vill förskjuta fokus från det som anses vara avvikande och istället lägga vikt vid det som anses vara normativt. Queerteorin vill också belysa att sexualitet är något komplext och svårtolkat - det finns ingen enkel förklaring för det. Ur ett queerteoretiskt perspektiv kan sexualitet förklaras på flera sätt, både genom handlingar och identitet, som till exempel sexuell läggning (Ambjörnsson, 2016, s. 33–34). Begreppet *queer* är svårt att definiera och kan uppfattas som svårförklarad. Detta på grund av att det saknas en fast betydelse för begreppet. Den ursprungliga definitionen är “misstänksam” eller “konstig”, men på 1980-talet började begreppet att användas för att beskriva icke-normativ sexualitet. Man kan sammanfatta begreppet som ett paraplybegrepp som inkluderar olika, kritiskt granskande synsätt av sexualitet (Butler, 2005, s. 97). Queerteorin är mer en kombination av studier än en vetenskaplig teori. De studier som ligger till grund för queerteorin har sitt vetenskapliga ursprung i en viss gren av feminism (Larsson & Rosén, 2006, s. 6).

4.2 Heteronormativitet

Inom queerteorin förekommer det en del centrala begrepp. Det första och mest centrala begreppet inom queerteorin är *heteronormativitet*. Eftersom queerteorin syftar till att fokusera på normalitet, hur det uppstår och upprätthålls, snarare än avvikelser, blir heteronormativitet ett viktigt begrepp inom teorin. En av de mest essentiella delarna inom queerteorin är normer inom sexualitet och genus. Heterosexualitet beskrivs ofta som naturlig och enhetlig, vilket medför att heterosexualitet uppfattas som det åtråvärda och naturliga sättet att leva. Heteronormativitet beskriver den norm kring heterosexualitet som finns. Detta synsätt finns förankrat historiskt, eftersom homosexualitet betraktades som en fara för samhället under 1900-talet. Denna syn på homosexualitet resulterade i en syn på heterosexualitet som något åtråvärt och den enda rätta sexualiteten (Ambjörnsson, 2016, s. 47–49). Detta styrker även Judith Butler (2005, s. 11), som

beskriver heteronormativiteten som en tro om att alla människor är heterosexuella och att det är det enda naturliga levnadssättet. För att uppmärksamma och förtydliga heteronormativitet används ytterligare ett begrepp i denna studie, *heterosexuellt perspektiv*. Det begreppet används för att tolka och analysera texter där man har heterosexualitet som utgångspunkt. I denna studie ska heterosexuellt perspektiv förstås som att man utgår från ett perspektiv där enbart heterosexualitet är det som speglas.

4.3 Genus och kön

Ytterligare två centrala begrepp för denna studie är *genus* och *kön*. Anthony Giddens (2006, s. 370) beskriver dessa två begreppen som att kön syftar till det biologiska könet. Kön innebär således biologiska skillnader mellan män och kvinnor. Begreppet genus beskriver han som en social könsroll där skillnaderna inte beror på biologiska faktorer utan snarare psykologiska, sociala och kulturella skillnader. Judith Butler (2005, s. 9–11) beskriver däremot kön och genus som något socialt och kulturellt konstruerat. Det inte är någonting man är, utan att det handlar om ett görande - man görs till kvinna eller man. Hon beskriver vidare detta med begreppet *den heterosexuella matrisen*, som går ut på att människor definieras utifrån ett heteronormativt perspektiv där man antingen är kvinna eller man. Inte på grund av biologiska skillnader utan på grunden att kulturen begär två identifierbara kön. Dessa två kön beskrivs vidare som varandras motsatser. Det kvinnliga könet beskrivs som feminint och i motsats beskrivs det manliga könet som maskulint. Butler menar att dessa två köns kategorier ger upphov till heteronormativitet. Hon menar att heterosexualiteten och dessa två kategorier av kön är socialt obligatoriska och ger upphov till vad som anses vara socialt godkänt och inte godkänt. Ambjörnsson (2016) skriver i sin bok om hur barn formas till flickor eller pojkar genom uppmuntran och att förväntningarna på barnet således varierar mellan könen.

Butler argumenterar för att de två könen, man och kvinna, är tvångsmässiga och menar att alla människor inte definierar sig på det sättet. Detta resonemang ger upphov till nästa begrepp, *icke-binär*. Definitionen av en icke-binär person är mångsidig. En icke-binär person kan definiera sig som både man och kvinna samtidigt, någonstans mitt i mellan eller inget av de två könen. Personer kan också definiera sig som ett kön som varken är man eller kvinna. Ur ett queerteoretiskt perspektiv kan detta sätt att definiera sig ligga till grund för samtal om att alla olika könsdefinitioner är varierande och flytande (Ambjörnsson, 2016).

5. Metod

I följande avsnitt presenteras och diskuteras den metod som valts för studien. Det redogörs även för hur studiens urval gått till och vilka avgränsningar som gjorts. Vidare presenteras analysmetod och avslutningsvis finnes en diskussion kring de forskningsetiska ställningstaganden som gjorts.

5.1 Metodval

Eftersom studiens syfte är att beskriva och förstå hur sexuell läggning och kön framställs i biologiböcker, samt att undersöka relationen mellan skolans värdegrund och biologiböckerna har en kvalitativ diskursanalys tillämpats för att besvara studiens frågeställningar. En kvalitativ forskningsstrategi handlar snarare om ord än om siffror när man samlar in empiri (Bryman, 2018, s.454). Kvalitativa metoder används för att beskriva hur någonting är och fokuserar mer på förståelse än förklaring. En kvalitativ metod lämpar sig väl när undersökningens syfte handlar om att förstå det som ska analyseras (Fejes & Thornberg, 2009, s.19), vilket min studie gör och därför har denna metod valts.

Kvalitativa metoder kan även användas för att tolka och beskriva en bredd och variation av olika företeelser. De kan även användas för att beskriva en mångfald av olika synsätt och perspektiv inom ett område (Aronsson, 2020). Studien har som avsikt att *beskriva* och *förstå* hur sexuell läggning och kön framställs i läromedlen, snarare än att granska i vilken utsträckning olika begrepp förekommer. Jag är således inte intresserad av någon statistisk datainsamling där begreppens frekvens står i fokus, vilket kvantitativa metoder har som huvudfokus (Aronsson, 2020). Därför lämpar sig en kvalitativ metod bättre än en kvantitativ metod för att kunna besvara studiens frågeställningar. Eftersom studien även syftar till att undersöka relationen mellan läroböckernas kapitel som rör sexualitet och kön och grundskolans värdegrund kommer en kvalitativ analys att bidra till en förståelse för hur kultur och normer gör sig påmint i texterna (Kullenberg, 2019).

5.2 Analysmetod

För att analysera studiens resultat har en kvalitativ diskursanalys tillämpats för att besvara studiens frågeställningar. En kvalitativ diskursanalys kan används för att visa och uppmärksamma sådant som osynliggjorts i en text (Bolander & Fejes, 2009, s. 83). En diskursanalys lämpar sig därför bra att nyttja när man vill undersöka hur olika normer förekommer och beskrivs i texter. Språket i texter har en stor makt och roll i hur verkligheten framställs. Genom språket formas världen på olika sätt. Det är även genom språket som sanningar och verkligheten konstant förändras. Genom språk kan sanningar skapas beroende på hur de framställs (Bolander & Fejes, 2009, s. 83). En diskursanalys kan därmed synliggöra hur texter inkluderar och exkluderar, hur normaliteter och avvikelser beskrivs i texter och hur de skapar en sanning om vad som anses vara normalt och inte (Bolander & Fejes, 2009, s. 81). Denna metod passar väl ihop med min studie, eftersom jag vill beskriva och förstå hur sexuell läggning och kön framställs ur ett queerteoretiskt perspektiv.

Metodvalet är inspirerat av Bolander och Fejes (2009) beskrivning av hur en diskursanalys kan se ut. I boken exemplifierar de en diskursanalys genom att analysera den ”normala” sexualiteten i svenska läromedel. Eftersom detta område ligger väldigt nära min studies syfte har jag valt att använda mig av liknande metod för att besvara mina frågeställningar.

Min analys inleds av närläsning av de läroböcker som ska analyseras. Sedan följer fyra frågor som utgångspunkt för studiens resultat och analys. De två första frågorna används som stöd vid granskning av läroböckerna och besvaras i resultatdelen. De två sistnämnda frågorna kommer att fungera som stöd till studiens analys och besvaras således i analysdelen.

Frågor kopplade till min första frågeställning: *Hur framställs olika sexuella läggningar i de olika läromedlen?*

- Vad och hur skrivs det om sexuella läggningar i texterna?
- Vilka sexuella läggningar nämns och vilka nämns inte?
- Vilka sexuella läggningar framställs som normala?
- Vilka sexuella läggningar exkluderas eller framställs som onormal?

Frågor kopplade till min andra frågeställning: *Hur framställs olika könstillhörigheter i de olika läromedlen?*

- Vad och hur skrivs det om könstillhörigheter i texterna?
- Vilka könstillhörigheter nämns i texterna?
- Vilka könstillhörigheter framställs som normala?
- Exkluderas någon könstillhörighet eller framställs som onormal?

Den diskursanalys som Bolander och Fejes använder sig av är indelad i fyra steg. Min studie kommer följa ramen för dessa steg. I analysens första steg görs en övergripande anblick av biologiböckernas kapitel som omfattar sexuella läggningar och könstillhörighet. Här presenteras de olika avsnitten som uppmärksammas i kapitlen. Detta presenteras vidare i en tabell. Det andra steget handlar om en fördjupad analys. I detta steg kommer jag att djupare granska vilka sexuella läggningar och könstillhörigheter som nämns, samt hur det talas om dem i texterna. Steg ett och steg två presenteras vidare i studiens resultat. I det tredje steget kommer jag att analysera vilka sexuella läggningar och könstillhörigheter som framställs som normala och vilka som exkluderas eller framställs som avvikande. I analysens fjärde steg kommer resultatet att analyseras utifrån det queerteoretiska perspektivet som ligger till grund för studien. Här kommer eventuella normer att synliggöras och diskuteras. Steg tre och steg fyra redovisas i studiens analysdel.

I studiens resultatdel kommer varje lärobok att presenteras enskilt, medan studiens analysdel kommer att presenteras i form av teman utifrån studiens frågeställningar. Genom att dela in data efter olika teman bidrar det till en djupare förståelse av texternas innebörd. Med bakgrund till den tidigare forskningen som finns inom området är det inte helt självklart att normer och andra mönster exponeras i läroböckerna på ett sätt som gör det enkelt för läsaren att urskilja dem i första anblick. För att besvara studiens frågeställningar krävs en kombination i form av närläsning och tolkning av olika beskrivningar samt citat ur läroböckerna med en tematisk analys (Kullenberg, 2019).

5.3 Urval och avgränsningar

I denna studie har läroböcker i ämnet biologi som riktar sig mot högstadiets årskurser 7–9 från tre olika förlag valts ut. Med hänvisning till den tidsram som finns för studiens arbetsprocess har endast tre förlag valts ut för att avgränsa datainsamlingen. På grund av begränsning av antalet förlag, valdes därför mindre förlag bort med anledning av att större förlag bättre speglar

de läromedel som används ute i skolorna. De tre förlag som ingår i studien är *Liber*, *Gleerups* och *Natur & kultur*. Enligt Dahlgren (2019) är dessa förlag bland de större bokförlagen i Sverige. Vidare avgränsningar är att studien endast riktar sig mot tryckta läromedel. Således kommer därmed inga digitala läromedel att granskas utan enbart tryckta textböcker. Studien kommer även att granska den senaste upplagan av varje lärobok som finns tillgänglig för försäljning hos förlagen under den tiden som studien genomförs. Dock ingår endast de läroböcker som är utgivna år 2011 och senare i studiens urval med anledning av att studien har som avsikt att undersöka relationen mellan läroböckerna och den värdegrund som finns i grundskolans nuvarande läroplan, lgr11. Ytterligare avgränsningar som har haft betydelse för studien är att enbart de kapitlen som rör sex och relationer granskas och analyseras, eftersom dessa kapitel är de som främst berör sexualitet och kön. Vidare innebär det att studien inte omfattar biologiböckernas övriga kapitel.

Studiens urval kan beskrivas som ett målstyrt urval och följer därmed inte principen för ett sannolikhetsbaserat urval, eftersom läromedlen inte valts ut slumpmässigt eller i tillräckligt stor utsträckning (Bryman, 2018, s. 500). Detta innebär att studiens resultat inte går att generalisera.

5.4 Material

I detta avsnitt presenteras närmare de läroböcker som kommer att ligga till grund för studiens resultat och analys. Av de tre förlag som valts ut för att representera studien finns, vid den tid som studien genomförs, totalt tre biologiböcker tillgängliga som är utgivna efter 2011 för försäljning. Nedan presenteras läroböckerna i en tabell.

Förlag	Liber	Gleerups	Natur & kultur
Titel	<i>Spektrum Biologi</i>	<i>TitaNO Biologi</i>	<i>PULS Biologi</i>
Författare	Susanne Fabricius Fredrik Holm Anders Nystrand	Anders Henriksson	Berth Andreasson Sture Gedda Birgitta Johansson Lars Bondeson Ingemar Zachrisson
Upplaga	Fjärde upplagan	Andra upplagan	Fjärde upplagan
Utgivningsår	2013	2015	2011
Tryckår	2021	2019	2015
Analyserat kapitel	Sex och relationer	Mellan barn och vuxen	Sex
Sidhänvisning	s. 366–395 (29 sidor)	s. 147–176 (29 sidor)	s. 272–295 (23 sidor)

Tabell 1. Läroböcker som har analyserats

5.5 Metodreflektion

I detta avsnitt diskuteras studiens tillförlitlighet utifrån begreppen reliabilitet, validitet och generaliserbarhet. Vidare diskuteras även de etiska överväganden som gjorts för studien.

5.5.1 Etiska överväganden

I denna studie har Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer noga övervägts. Dessa fyra principer är tillförlitlighet, äkthet, respekt och ansvar (Vetenskapsrådet, 2018). Genom en opartisk och likvärdig granskning av läromedlen säkerställs de första två aspekterna. I andra kvalitativa studier är det vanligt att man använder sig av intervjuer eller enkäter som inkluderar enskilda individer för att besvara sina forskningsfrågor. Eftersom denna studie enbart granskar läromedel förekommer inte enskilda personer på samma sätt. Därför ställs jag inte inför samma etiska överväganden vad gäller informationsplikt till deltagare. Principerna respekt och ansvar blir således inte lika uppenbara för min studie. Genom att granska tryckta och publicerade läromedel faller detta inom ramen för den upphovsrättslag som finns i Sverige (Justitiedepartementet, 1960). Vad som däremot är viktigt är att källan, i detta fall läroboken och dessa författare, omnämns på ett sätt som god sed kräver (Justitiedepartementet, 1960).

5.5.2 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Reliabilitet är ett centralt begrepp inom vetenskapliga undersökningar. Reliabilitet handlar om studiens tillförlitlighet och huruvida resultatet hade blivit det samma om studien genomförts på nytt (Stukát, 2011, s. 133). I en studies reliabilitet spelar flera faktorer in. För att öka reliabiliteten kan man upprepa de mätningar som man gör för att försäkra sig om att man får samma resultat varje gång. Eftersom denna studie riktar sig mot tryckta läroböcker är det möjligt att upprepa undersökningen igen med samma material. För att öka studiens reliabilitet kan man låta flera parter granska och tolka det empiriska materialet oberoende av varandra (Stukát, 2011, s. 137). Då jag enskilt genomför denna studie finns tyvärr inte den möjligheten. Vad jag gjort för att förstärka studiens reliabilitet i den omfattning som är möjlig är att läsa de olika texterna flera gånger och vid olika tillfällen. På detta sätt minskar risken för yttre störningar och misstolkningar.

Validitet är ytterligare ett viktigt begrepp inom forskning och det gäller studiens giltighet. Det handlar om att man mäter det som studien är avsedd att mäta (Stukát, 2011, s. 133). Som tidigare nämnt är denna studie beroende av tolkningar av texter där den mänskliga faktorn spelar roll. För att öka studiens validitet har jag valt att tillämpa ett flertal frågor i min diskursanalys för att säkerställa att alla läroböcker granskas utifrån samma frågor och förutsättningar. Studien har även gjort avgränsningar i att endast de kapitel som behandlar sexuella läggningar och könstillhörighet i läroböckerna granskas. Detta för att de andra kapitlen inte är relevanta för studiens syfte. Jag går vid flera tillfällen tillbaka till studiens syfte och dess frågeställningar för att försäkra mig om att de frågor som studien är avsedd att besvara, faktiskt besvaras i studiens resultatdel.

På grund av studiens målstyrda urval och de avgränsningar som gjort kan studiens resultat inte generaliseras för alla biologiböcker som riktar sig mot årskurserna 7–9. Det finns betydligt fler läroböcker på marknaden än de som granskats i denna studie. Studien har dessutom enbart inkluderat de senaste upplagorna av varje lärobok, vilket innebär att studiens resultat inte nödvändigtvis hade blivit det samma för äldre upplagor, framtida upplagor eller andra biologiböcker från samma eller andra förlag. Då studiens urval inkluderat tre stora förlag

innebär det att resultatet ändå relativt väl speglar de läroböcker som finns ute i den svenska skolan idag. Flertalet skolor använder sig utav någon av de tre böckerna som denna studie omfattar. Om urvalet av läroböcker hade varit större hade man möjligen kunnat beskriva hur biologiböcker framställer sexuell läggning och könstillhörighet ur ett mer generellt perspektiv.

I en kvalitativ studie som denna är det svårare att ta hänsyn till både reliabilitet och validitet, menar Bryman (2018, s. 75). Dessa begrepp får större intresse i studier där kvantitativa metoder tillämpas. Han skriver vidare att begreppen inom den kvalitativa forskningen kan anses vara oanvändbara och olämpliga. Stukat (2011, s. 137) menar däremot att man i en kvalitativ forskningsstudie bör ägna lika mycket uppmärksamhet åt dessa begrepp som i en kvantitativ.

6. Resultat

I detta avsnitt presenteras resultatet samt den analys som gjorts för studien. Studiens resultatdel är indelad i tre delar där de analyserade biologiböckerna presenteras enskilt i varje del utifrån de två första frågeställningarna. Resultatet för varje läroböckerna presenteras utifrån studiens två första frågeställningar. Vid granskningen av läroböckerna har diskursanalysens två första steg tillämpats. Den tredje frågeställningen besvaras i studiens analysdel.

6.1 Liber: Spektrum Biologi

I Spektrum Biologi berör det nionde kapitlet i boken sexualitet och kön och kallas för *Sex och relationer*. Kapitlet består vidare av sex avsnitt med ett antal underrubriker.

Kapitelavsnitt	Underrubriker
9.1 På väg att bli vuxen	Duger jag?, Att våga bryta ensamheten, Att bli kär, Olika sorters sexualitet, Transsexuella och transvestiter, Svartsjuka, Att göra slut
PERSPEKTIV Hur jämställda är vi?	Onödiga orättvisor
9.2 Lär känna din kropp	Att upptäcka sin kropp, Pojkars könsorgan, Flickors könsorgan, Känslig klitoris, Självrenande slida, Omskärelse av pojkar och flickor, Hormoner startar puberteten, Mens varje månad
9.3 Sexuellt samliv	Du bestämmer!, Det första samlaget, Samlag, Sex och alkohol, Pornografi, Prostitution, Sexuella övergrepp
9.4 Säkert sex	Preventivmedel är inget nytt, Kondom – både mot graviditet och sjukdomar, Andra preventivmetoder, Sterilisering och kastrering, Svvara på frågor om sex, Sex som smittar, Sjuk efter sex?, Andra infektioner i könsorganen, Aids orsakas av ett virus
9.5 Från liv till död	Ett nytt liv börjar växa, Tvillingar, Graviditeten, Abort, Akut-p-piller, Förlossning, Barnets första år, Att vara vuxen, Åldrande och död

Tabell 2. Relevanta avsnitt i Liber: Spektrum Biologi

6.1.1 Hur framställs olika sexuella läggningar i Liber?

I kapitlets första avsnitt 9.1 *På väg att bli vuxen*, under rubriken *Olika sorters sexualitet* (s.370), presentas olika sexuella läggningar. Boken nämner endast tre sexuella läggningar. Först presenteras heterosexualitet, sedan homosexualitet och sist bisexualitet. Heterosexualitet beskrivs som den vanligaste sexuella läggningen. ”De flesta är *heterosexuella* och blir kära i någon av det andra könet” (s. 370). Homosexualitet beskrivs direkt efter heterosexualitet. ”Men många förälskar sig i någon av samma kön. Då är man *homosexuell* eller *gay*” (s. 370). Boken beskriver vidare bisexualitet som något som varierar: ”ibland blir man attraherad av det egna könet och ibland av det andra könet” (s. 370). Boken skildrar sexualitet som en skala mellan homosexualitet och heterosexualitet där man kan befinna sig på olika ställen på skalan under olika perioder i livet. I nästa stycke beskrivs homosexualitet vidare: ”För den som är

homosexuell känns det lika naturligt som det känns att vara heterosexuell för andra. Det är inget man kan förföras till eller botas från, som man trodde förr, utan något man är” (s. 370).

Ovanför stycket *Olika sorts sexualitet* finns ett historiskt inslag av hur man sett på homosexualitet med rubriken *Den högsta kärleken*. ”Homosexuella har genom tiderna behandlats olika i olika kulturer. I det antika Grekland och i det romerska riket såg man homosexualiteten som den högsta kärleken. Kvinnan ansågs inte vara en jämbördig, passande partner för en man. Under de senaste århundradena har homosexuell kärlek till och med varit förbjuden i lag. I Sverige var homosexuella handlingar förbjudna i lag fram till 1944” (s.370).

I avsnittet *Perspektiv* följer en diskussion om hur jämställda vi är. Detta avsnitt fokuserar enbart på jämställdhet och orättvisor mellan män och kvinnor. Texten behandlar inte orättvisor eller normer för olika sexuella läggningar. En av frågorna som eleverna ska reflektera eller diskutera kring lyder: ”Kan två tjejer gå hand i hand, kramas eller gå på toa tillsammans utan att någon reagerar? Kan även pojkar det? Vid vilka tillfällen brukar du se pojkar kramas?” (s.373).

I avsnitt 9.3 *Sexuellt samliv* beskrivs vad samlag innebär. Boken beskriver samlag som vaginalt, oralt eller anal. ”Ett vanligt sätt är att penis förs in och ut i slidan och lustkänslor hos båda ökar. Det kallas *vaginalt* samlag. Andra sätt är oralt då man använder munnen, eller anal. Var och en bestämmer själv.” (s. 380). Det finns också ett stycke om *det första samlaget*. ”När flickor har samlag första gången töjs ofta den mjuka slidkransen ut när penis förs in i slidan” (s. 379). I båda dessa stycken beskrivs samlaget som en sexuell handling mellan en man och en kvinna. Även om boken lyfter att man kan ha samlag på andra sätt så beskrivs det som ett alternativ till det vaginala samlaget. Det beskrivs ingenstans i boken hur samlag skulle kunna se ut för ett homosexuellt par. I ett stycke kring spermier förklarar boken att hur mannens spermier färdas från bitesticklarna, vidare genom sädesblåsan och genom urinröret. I detta stycke skriver man att spermier kan komma ut genom urinröret redan innan utlösningen och att man därför behöver ha på en kondom under hela samlaget ifall att man inte vill ha barn. I detta stycke förutsätter man alltså att mannen som får utlösningen har sex med en fertil kvinna. Genom hela stycket som förklarar hur ett samlag går till beskrivs hur man stimulerar en kvinna eller en man.

I avsnitt 9.4 *Säkert sex* beskrivs först ett historiskt perspektiv av preventivmedel. Kort därefter presenteras kondomen som ett skydd både mot graviditet och sjukdomar. ”Kondomen rullas på den styva penis innan samlaget. Det är viktigt att hålla i den när penis dras ur slidan efter utlösningen. Om kondomen glider av kan spermier komma in i slidan. Att använda kondom är också det enda sättet att skydda sig mot sjukdomar via samlag” (s.383). Likt stycket om samlag råder en förväntan kring att samlaget handlar om ett heterosexuellt vaginalt samlag. Det lyftes kort att kondom skyddar mot sjukdomar, men den primära betoningen ligger vid att förhindra en graviditet. Boken lyfter inte fördelarna med att använda kondom vid anal samlag eller vid samlag där personerna tillhör samma kön. I ett annat stycke, *Sex som smittar*, nämner dock boken att det bästa sättet att skydda sig mot sexuellt överförbara sjukdomar ”är att använda kondom och dessutom att hålla sig till samma partner så länge som möjligt” (s. 385). I detta stycke nämner man ingenting om personernas kön och använder istället begreppet partner.

I boken förkommer ett antal bilder till de olika styckena. På alla bilder som ska förstå par som är tillsammans är ett en man och en kvinna. De finns en del bilder i boken som är suddiga och det är därmed svårt att identifiera vilket kön personer är av. Däremot finns det ingen bild där man tydligt ser ett samkönat par.

Sammanfattningsvis nämns endast de tre sexuella läggningarna som finns enligt lag, heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet, i boken. Boken nämner inte heller att det finns fler sexuella läggningar än de som tas upp i boken. Homosexualitet och bisexualitet definieras kort i bokens första avsnitt. Genom resterande del av kapitlet finns det en tydlig heteronorm där samlag och sex varje gång beskrivs utifrån ett heterosexuellt par.

6.1.2 Hur framställs olika könstillhörigheter i Liber?

Kapitalet präglas av ett heterosexuellt perspektiv. När man beskriver sex och samlag talas det om man och kvinna. Således presenteras män och kvinnor som de två dominerande könen i boken. I kapitlets inledande avsnitt ges exempel på problem som flickor och pojkar kan ha i tonåren.

I det första avsnittet av kapitlet förekommer stycket *Transsexuella och transvestiter*. ”*Transpersoner* är människor som inte stämmer överens med vad som förväntas utifrån deras kön. Vissa känner att den inre upplevelsen av vilket kön de tillhör inte stämmer med den kropp de har. De kallas för *transsexuella*. Några genomgår könskorrigering. Andra vill klä sig i det andra könets kläder. De kallas *transvestiter* och kan ha olika sorters sexualitet. HBTQ är en förkortning av homosexuella, bisexuella, transpersoner och queers. Att vara queer innebär att man inte låter sig sorteras in i någon grupp sexuellt” (s. 370). Detta är den enda gången boken lyfter att det finns personer som inte identifierar sig som man eller kvinna. I resterande delar av kapitlet finns det ett tydligt fokus på att personer antingen är man eller kvinna.

I avsnittet 9.2 *Lär känna din kropp* (s. 374) finns ett antal underrubriker. Här lyfter man först pojkars könsorgan och pojkars pubertetsutveckling. Vidare följer en beskrivning av flickors könsorgan och pubertetsutveckling. Till de båda styckena finns det en tecknad bild av respektive könsorgan som förställer de inre och yttre genitalierna i genomskärning med namn på alla könsorganens delar. I texten beskrivs det att pojkar bär en penis och testiklar och att flickor har en slida och livmoder (s. 374). Det förekommer inget stycke om att det kan finnas avvikelser från dessa. Boken exkluderar således personer med olika typer av variationer där yttre eller inre genitaliernas inte utvecklas som förväntat. I kapitlet framställs det som att varje kvinna har en livmoder eller att varje man har testiklar. Vidare i avsnittet beskrivs pubertetsutvecklingen kopplat till kroppens hormoner. Även här beskrivs det utifrån en pojke och en flicka utan något avvikelser. Intill texten finns det en tecknad bild på en pojke och en flicka i fyra olika åldrar. Bilden beskriver hur en pojke och en flicka utvecklas och förändras från barndomen upp till senare delen av tonåren (s. 376).

Sammanfattningsvis speglas heteronormativitet i kapitlet och därmed också två tydligt identifierbara kön, man och kvinna. Enda gången i kapitlet som man talar om personer som inte identifierar sig som man eller kvinna är i stycket om HBTQ, i kapitlets första avsnitt. Vidare genom hela kapitlet talas det endast om man och kvinna. Vid ett tillfälle använder man begreppet partner som är ett mer neutralt uttryck, då personens kön inte nämns.

6.2 Gleerups: TitaNO Biologi

I TitaNO Biologi berör det sjunde kapitlet i boken sexualitet och kön och kallas för *Mellan barn och vuxen*. Kapitlet består vidare av 14 avsnitt med ett antal underrubriker inom varje avsnitt.

Kapitelavsnitt	Underrubriker

En tid när mycket förändras	Att söka sina egna vägar, Puberteten upplevs olika, Intresse för sex, Alla har rätt till sin sexualitet, Fördomar
Kroppen förändras	-
Mannens könsorgan	Penis, Utlösning, Mannens hygien
Kvinnans könsorgan	Slidan, De yttre könsorganen, Mens, Kvinnans hygien
Från cell till färdig människa	Befruktning, Inplantering i livmodern, Tecken på graviditet, En människa tar form, Undersökning med ultraljud, Tvillingar, Förlossningen, Amningen
Om sex	Sex är mycket mer än samlag, Onani, Orgasm, Njutning under ansvar, Sexualbrott
Skydd mot sjukdomar och oönskad graviditet	Kondom, P-piller, Mini-piller, Andra hormonpreparatet, Pessar, Spiral, Avbrutet samlag, Säker period, Dagen-efter-piller
Hållbar utveckling	P-piller påverkar miljön
Könssjukdomar	Klamydia (bakterie), Gonorré (bakterie), Syfilis (bakterie), Könsherpes (virus), Kondylom (virus), AIDS och HIV (virus), Smittskyddslagen
Läs mer: Mycket har förändrats	Vad är HBTQ?
Läs mer: Historien om onani	Gamla missuppfattningar
Läs mer: Manlig omskärelse	
Läs mer: Kvinnlig könsstympning	
Läs mer: Abort	Utförs på sjukhus, Viktigt med stöd, Kritik mot lagen
Läs mer: HIV – En expert på att gömma sig	

Tabell 3. Relevanta avsnitt i *Gleerups: TitaNO Biologi*

6.2.1 Hur framställs olika sexuella läggningar i *Gleerups*?

I denna bok presenteras olika sexuella läggningar i kapitlets första avsnitt under rubriken *Alla har rätt till sin sexualitet*. Även här nämner man enbart tre sexuella läggningar: heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet. Läggningarna beskrivs på följande vis: ”Ofta bli personer kära i eller attraherade av någon av ett annat kön än det egna. Då talar man om heterosexualitet. Många kan bli kära eller attraherade av någon av samma kön. Detta kallas homosexualitet. Det kan även hända att man blir kär i eller attraherad av någon oavsett kön. Då är man bisexuell” (s. 149). Boken beskriver heterosexualitet som den vanligaste sexuella läggningen. Direkt efter stycket om sexuella läggningar följer ett stycke med rubriken *Fördomar*. I detta stycke lyfter man att det är naturligt att kärlek är olika för olika människor och att det finns förväntningar på att kärleken ska vara heterosexuell från samhället. Detta beskrivs som någonting som lever kvar från förr och att detta yttrar sig genom att människor kan håna homo- eller bisexuella personer.

Boken lyfter även att TV och tidningar speglar de normer som finns i samhället och att det därför inte finns så många förebilder som är homo- eller bisexuella. ”Det är inte ovanligt att homosexuella män framställs som fjolliga och homosexuella kvinnor framställs som manliga” (s. 149). Bredvid de två styckena finns en bild på fem personer av olika kön och etnicitet. Under bilden står texten: ”Alla har rätt till kärlek, ömhet och sex oavsett vem man är. Ålder, kön, religion, funktionsnedsättning eller sexuell läggning spelar ingen roll” (s. 149).

I avsnittet *Om sex* beskrivs befruktning och att det enbart kan ske på naturlig väg genom parning. ”Lusten till sex (sexualdriften) är alltså viktig för att det ska bli avkomor Den styrs av samma delar i hjärnan som hunger och törst” (s.160). Vidare beskrivs sex under rubriken *Sex är mycket mer än samlag*. I detta stycke lyfter man att sex inte enbart är något som sker mellan en man och en kvinna och inte heller bara syftar till att fortplanta sig. ”Sex handlar inte bara om samlag och fortplantning. Med andra ord behöver sex inte betyda att en penis förs in i en slida. Sex handlar lika mycket om kyssar, smekningar och alla möjliga intima lekar. ... Tjejer och killar kan ha sex med varandra, men det kan lika gärna vara killar med killar och tjejer med tjejer. Oavsett vem vi har sex med har vi det oftast för att uppleva närhet eller bara för att njuta” (s. 160).

Vidare följer ett avsnitt i kapitlet som handlar om *Skydd mot sjukdomar och oönskad graviditet*. Boken presenterar preventivmedel som någonting som kan användas för att förhindra att man blir gravid men påpekar också att det är minst lika viktigt för att inte få någon könssjukdom. ”Det är lika viktigt att skydda sig mot könssjukdomar” (s. 163). Vidare följer ett stycke om kondomers användningsområden. ”En kondom är en hylsa av tunt gummi som rullas över den styva penisen före sex. När mannen får utlösning smalas sperman i kondomen. Kondomen skyddar både mot oönskad graviditet och mot alla kända könssjukdomar” (s. 163). Det framgår inte genom citatet av vilket kön personen som mannen har sex med är.

I kapitlets senare del finns ett antal sidor med fördjupningsområden. Dessa är markerade med ”läs mer” på i hörnet. Den första av dessa sidor handlar om homosexualitet ur ett historiskt perspektiv. ”På 1700-talet var det en dödssynd i Sverige att ha homosexuella förbindelser. Det dröjde faktiskt ända fram till 1944 innan homosexualitet inte längre var straffbart i vårt land. Det förekommer fortfarande homofobi i samhället. Det finns med andra ord fortfarande människor som har en mycket negativ uppfattning om homosexualitet och om homo- och bisexuella personer. Detta trots att det är självklart och helt naturligt att kärleken kan vara på olika sätt hos olika människor” (s. 171). Fortsättningsvis följer ett stycke som förklarar var HBTQ är. ”HBTQ står för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queer. ... Queer är ett begrepp som används på lite olika sätt. Man kan t.ex. kalla sig queer om man inte vill sorteras in i en speciell grupp när det gäller sexuell identitet... ...ibland vidgas begreppet HBTQ till HBTQIA, där I står för intersexuell och A för asexuell” (s. 171). Stycket om HBTQ avslutas här och det följer ingen vidare förklaring till vad intersexuell eller asexuell innebär.

Sammanfattningsvis råder ett relativt neutralt språk kring sexuella läggningar i Gleeerups. Likt Liber nämns först endast tre sexuella läggningar: heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet. I slutet av kapitalet på några fördjupningssidor presenteras begreppet HBTQIA, där man nämner läggningen asexuell, dock utan vidare beskrivning av vad läggningen innebär. Totalt berör Gleeerups fyra olika sexuella läggningar. Genom kapitlets övriga delar som rör sex

och könssjukdomar framgår det inte heller vilket kön som beskrivs. Man lyfter att sex lika gärna kan vara mellan samkönade par som par av olika kön.

6.2.2 Hur framställs olika könstillhörigheter i Gleerups?

I kapitlet beskrivs inte kön utifrån antal. Man använder till exempel inte uttryck som ”båda” eller ”två kön”. När man beskriver homosexualitet talar man om ”Ofta blir personer kära eller attraherade av någon av annat kön än det egna” (s. 149). Detta sätt att beskriva en sexuell läggningen lämnar det öppet för läsaren att själv tolka vad som menas med ett annat kön. När man definierar vad bisexualitet innebär gör man det genom att beskriva läggningen ”det kan även hända att man blir kär i eller attraherad av någon oavsett kön” (s. 149). Även här lämnar man det öppet för läsaren att tolka vad som menas med kön och hur många det finns.

Under sidorna *Läs mer* som finnes i den senare delen av kapitlet beaktas begreppet HBTQ och i det stycket följer en beskrivning av transpersoner. ”Transpersoner identifierar sig inte alls med eller delvis inte med det kön som bestämdes vid födseln. Som transperson kan man vara hetero-, homo-, eller bisexuell. Man kan kalla sig transperson om man t.ex. är transsexuell eller transvestit. Om man är transsexuell upplever man att man har ett annat kön än sitt biologiska. Det är möjligt att få könsbekräftande vård och behandling för att kroppen ska kunna stämma bättre överens med personens identitet. Man ändrar då sin med hjälp av hormonbehandling och/eller operation” (s. 171).

I kapitlet finns ett avsnitt som gäller kroppens könsorgan. Denna del är uppdelad i *Mannens könsorgan* och *Kvinnans könsorgan* (s.151–153). I detta avsnitt ses en tydlig uppdelning i två olika kön, man och kvinna. Till dessa avsnitt finns ett antal tecknade bilder av genitalierna i genomskärning och en tecknade bild av det yttre genitalierna och livmodern. Inte heller i denna bok nämns några varianter eller möjliga diagnoser kring könsorganen. Båda könsorganen beskrivs utifrån en man och en kvinna utan avvikelser eller variationer. Däremot lyfts begreppet *intersexuell* i avsnittet som berör HBTQ. Man förklarar dock inte vad begreppet innebär och läsaren får såldes bara två beskrivningar av könsorgan fritt från avvikelser och diagnoser.

Sammanfattningsvis beskrivs endast det manliga och det kvinnliga könet i Gleerups. Även om begreppet intersexuell nämns vid ett tillfälle, saknas genomgående beskrivning av begreppets innebörd för läsaren. Boken beskriver således bara de biologiska skillnaderna mellan en man och en kvinna. När man talar om sexuella läggningar beskriver man det på ett könsneutralt sätt och läsaren får själv tolka vad som menas med ”ett annat kön”. Man beskriver inte heller i kapitlet hur många kön det finns, med undantag för när könsorganens delar presenteras.

6.3 Natur & kultur: *PULS Biologi*

Boken *Puls Biologi* är indelad i fyra större delar med ett antal kapitel tillhörande varje del. Den tredje delen, *Människan*, berör tio kapitel kopplade till människan. Det nionde kapitlet av delen *människan* berör sexuella läggningar och könstillhörigheter och kallas i denna bok för *Sex*.

Kapitelavsnitt	Underrubriker
Mogen för kärlek och sex?	Känner du inte riktigt igen dig?

Lustens biologi	Sex har fått oss att överleva som art, sex är något att njuta av, Hur gör djur?, Alla slags sex hos dvärgschimpansen, Inte alltid hane och hona
Sex i människans kultur	Äktenskap och familj, Hur såg man på sex i Sverige förr i tiden? Vad betyder HBTQ?
Kan man göra vad som helst?	Vad tycker du om porr? Att tvinga sig till sex är olagligt
Könsorganen	Mannens könsorgan, Svårigheter att få stånd, Kvinnans könsorgan, Det finns ingen mödomshinna
Mens och befruktning	Befruktningen
Fostret utvecklas	Förlossningen
Preventivmedel	Kondom, P-piller, Andra hormonpreparat, Spiral, Metoder utan hjälpmedel är osäkra, Dagen efter-piller
Barn eller inte?	Abort? Det är inte alltid lätt att få barn
Kan man bli sjuk av att ha sex?	Hiv kan leda till aids, Hur blir man smittad av hiv? Sjukdomar i könsorganen, Andra besvär i könsorganen, Hygien är viktig, Säker sex med kondom!
Sammanfattning	
Uppgifter	Vad är viktigt? Skriv en egen dikt om "den rätte", Vem vill du helst prata med?, På ungdomsmottagningen, Vad kan en familj vara?, Att vara förälder, Porr?

Tabell 4. Relevanta avsnitt i *Natur & Kultur: PULS Biologi*

6.3.1 Hur framställs olika sexuella läggningar i *Natur & kultur*?

I ett av kapitlets tidiga stycken beskrivs hur sex fått oss att överleva som art genom fortplantning. Vidare följer ett stycke som beskriver att sexualdriften inte har att göra med vår vilja att skaffa barn. "Det finns många olika slags sex, och många av dem kan inte alls leda till befruktning" (s. 274). På nästa sida ges exempel från djurvärlden, där andra primater parat sig på sätt som inte kan leda till befruktning. Här skriver man om hanar som har sex med andra hanar eller honor som har sex med andra honor. Man ger även exempel på fågelarter där honor lever tillsammans och att det ökar fågelungarnas chans att överleva. Intill stycket som förklarar att sex inte enbart handlar om befruktning finns en ordlista som förklarar olika sexuella läggningar. Först presenteras bisexualitet, sedan heterosexualitet och sist homosexualitet. "Den som dras både till det egna könet och till det andra könet kallas för bisexuell. Ordet bi betyder två. Den som sexuellt dras till det andra könet kallas heterosexuell. Hetero betyder olika. Den som dras till det egna könet är homosexuell. Homo betyder lika" (s. 274).

Bredvid stycket där man givit exempel på andra arter som också har sex utan syfte att fortplanta sig, finns en ordlista som förklarar vad olika typer av sex innebär. "Munsex (oralsex) är att stimulera någons könsorgan med munnen. Vaginalsex är t.ex. när en mans penis förs in i en kvinnas slida (vagina). analsex är när man t.ex. smeker någon runt analöppningen eller när penis förs in i någons annans ändtarm" (s. 275). När man beskriver vaginalt sex görs det genom att nämna "t.ex.", vilket lämnar det öppet för andra möjliga förklaringar än att det enbart handlar om en mans penis som förs in i en kvinnas slida. Även när man beskriver munsex och analsex

använder man begreppet ”någon” i stället för att nämna något kön. Detta lämnar det öppett för läsaren att själv tolka vilket kön som beskrivs.

På sidan 277 under rubriken *Vad betyder HBTQ?* beskrivs HBTQ på följande vis. ”Det var först under 1900-talet som man började tala mer allmänt om homosexuell och heterosexuell identitet. I dag använder vi begreppet HBTQ som betyder homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer. ... Transpersoner kan vara antingen homo-, bi- eller heterosexuella. Queerpersoner ifrågasätter fasta könsidentiteter, och tror inte på att kön eller sexualitet är givna en gång för alla” (s. 277). Totalt nämns endast de sexuella läggningarna homo-, hetero- och bisexualitet i boken. Dessa läggningar framställs således som de enda möjliga.

Under rubriken *Preventivmedel* presenterar man ett antal metoder. Kondom nämns först av alla metoder. ”Kondom är det enda preventivmedel som skyddar mot både oönskade graviditeter och mot könssjukdomar. ... kondomen är en gummihylsa som träs över penis. Den ska sitta på under hela samlaget och hindrar sperma från att komma in i partners kropp” (s. 286). I denna beskrivning görs en neutral beskrivning av kondom som preventivmedel. Istället för att benämna vilket kön som personerna i texten är av, använder man istället begreppet *partner*. Kondom beskrivs således som ett preventivmedel att använda oavsett sexuell läggning. Genom att skriva ”partners kropp” framgår det inte heller vilket kön personen är av.

I avsnittet efter preventivmedel finns avsnittet *Barn eller inte?* Här lyfter man att alla inte kan få barn och att det bland annat kan det bero på ålder. ”Ett annat skäl till ofrivillig barnlöshet kan förstås vara att man inte lever i en heterosexuell relation, eller i en relation över huvud taget. Det kan ibland finnas medicinsk hjälp att få för dem som vill men inte kan få barn (se rutan). Att *adoptera* ett barn kan också vara ett alternativ” (s. 289). Intill texten finns det en bild som föreställer två män som bär varsin bebis i bärsel. I detta stycke framgår det att det inte är en självklarhet att föräldrar enbart är heterosexuella. Boken lyfter både ensamstående personer som inte lever i en relation, men och också relationer som inte är heterosexuella. Här lämnas det öppett för läsaren att själv tolka vilken typ av relation det skulle vara. I kapitlet finns totalt sex bilder av par. Fyra av bilderna föreställer heterosexuella par och två av bilderna föreställer ett samkönat par.

Sammanfattningsvis likt de andra två studerade läroböckerna beskriver även *Natur & kultur* sexuella läggningar utifrån de tre läggningarna som finns i Diskrimineringslagen: heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet. Till skillnad från *Liber* och *Gleerups* har dock *Natur & kultur* relativt stort fokus på sexuella läggningar. De använder också exempel från djurvärlden för att visa på att det inte enbart råder heterosexualitet hos andra arter och att fler arter än människan har sex i andra syften än att fortplanta sig. När man beskriver syften med preventivmedel finns ett könsneutralt fokus och man lyfter att kondomen är lika viktig för att förhindra könssjukdomar som oönskade graviditeter. Man inkluderar på så vis även andra typer av sex än vaginalt samlag som kan leda till befruktning. Vidare finns även ett avsnitt där man lyfter alternativa sätt att få barn och inkluderar par som lever i en heterosexuell relation, men också personer som inte lever i en relation alls.

6.3.2 Hur framställs olika könstillhörigheter i *Natur & kultur*?

På första uppslaget i kapitlet förekommer följande text i det nedre hörnet *Tjej eller kille?:* ”En del ungdomar har funderingar kring vilket kön de hör till. Rent biologiskt kan man faktiskt vara lite mitt emellan. Det kallas för att man är intersexuell. Man kan också uppleva att man har fötts i en kropp av fel kön. då är man transsexuell. Det förekommer att transsexuella personer genomgår könskorrigering med hjälp av operation och hormonbehandling” (s. 273). Detta är

den enda av de tre granskade böckerna som förklarar vad intersexualitet innebär. Det är också den enda av de tre böckerna som förklarar att man biologiskt sätt inte alltid är man eller kvinna.

I stycket om HBTQ beskrivs transpersoner vidare. ”Transpersoner är ett gemensamt ord för olika former av könsöverskridande och har inget med sexuell läggning att göra. De kan till exempel vara transvestiter, som klär sig i det andra könets kläder. Transpersoner kan vara antingen homo-, bi eller heterosexuella” (s. 277). Boken beskriver väldigt kort vad det innebär att vara en transperson. Boken nämner ingenting om att man kan genomgå könskorrigering ifall man upplever att ens kropp inte stämmer överens med det kön man känner sig som. Stycket om HBTQ har primärt fokus på sexuell läggning.

Likt de andra granskade läroböckerna förekommer även i denna ett avsnitt om könsorganen. På sidan 280 beskriver man hur mannens könsorgan ser ut och fungerar genom text och tecknade bilder. Bredvid på sidan 281 följer en beskrivning av kvinnans könsorgan. Bilderna visar de tecknade könsorganen i tvärsnitt både rakt framifrån och från sidan. Boken har nämnt på tidigare sidor att man ur en biologisk synvinkel kan vara mellan man och kvinna, men när man beskriver könsorganen skildras enbart mannens och kvinnans utan avvikelser. Man ger såldes inga konkreta exempel på vad intersexualitet skulle kunna innebära för könsorganen.

Sammanfattningsvis är Natur & kultur den enda av de tre böckerna som beskriver innebörden av intersexuell. Det följer dock inga exempel och man beskriver enbart könsorganen utifrån en man och en kvinna utan avvikelser. Man beskriver även begreppet transpersoner kort. Kapitellet beskrivs generellt relativt könsneutralt. Man använder till exempel inte begrepp som ”båda” eller ”det andra könet”. På så vis lämnar boken det öppet utan att värdera antalet kön.

7. Analys

I detta avsnitt presenteras den analys som gjorts utifrån studiens resultat. Studiens analys bygger på den diskursanalys som det redogjorts för i metodavsnittet. Analysen bygger på steg tre och fyra av de fyra steg som presenterats för den tillämpade diskursanalysen. I detta avsnitt synliggörs vilka sexuella läggningar och könstillhörigheter som framställs som normala och vilka som exkluderas i de granskade läroböckerna. Vidare analyseras studiens resultat utifrån ett queerteoretiskt perspektiv och eventuella normer som speglas i läroböckerna presenteras. Analysen presenteras utifrån teman som utgörs av studiens tre frågeställningar.

7.1 Framställning av sexuella läggningar i läromedlen

De tre analyserade böckerna skiljer sig en del i hur de beskriver sexuella läggningar, men också i hur de framställer läggningarna. Alla tre läroböckerna beskriver sexuella läggningar utifrån de tre läggningarna som omfattas av diskrimineringslagen: heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet. Glerups presenterar dock i slutet av kapitlet att man också kan vara asexuell, men utan vidare beskrivning av innebörden. I Natur & kultur lyfter man att en del inte kan få barn på grund av att de inte lever i någon relation. Detta skulle kunna innefatta även asexuella personer, men det är inget som finns uttalat i boken.

I Liber kan man se tydligt hur heteronormen och tvåkönsnormen speglas i lärobokens kapitel *Sex och relationer*. I Glerups och Natur & kultur finns ett mer neutralt förhållningssätt till både sexuell läggning och kön. Både i Liber och Glerups beskrivs heterosexualitet som den vanligaste sexuella läggningen. Liber skriver ”För den som är homosexuell känns det lika naturligt som det känns att vara heterosexuell för andra. Det är inget man kan förföras till eller botas från, som man trodde förr, utan något man är” (s. 370). I detta citat utgår man från heterosexualitet. Man jämför homosexualitet med heterosexualitet. Det signalerar att heterosexualitet är det normala och att homosexualitet avviker från det normala. Man kan tolka citatet som att läsaren identifierar sig som heterosexuell och vet hur det känns att vara heterosexuell. Homosexuella framställs i detta citat som ”någon annan”. Boken beskriver för den heterosexuella personen hur det känns att vara homosexuell. Genom att använda begreppet ”bota” kan sexualiteten förknippas med någonting som är mindre önskvärt, eftersom begreppet vanligtvis förknippas med sjukdomar. Detta sätt att tala om homosexualitet skulle kunna associera läggningen med en sjukdom. Varför skulle man vilja ”bota” homosexualitet? Varför skriver boken inte att man inte kan ”bota” heterosexualitet?

I Liber kan man se en genomgående heteronorm genom hela kapitlet. Vid flera tillfällen beskrivs heterosexualitet indirekt som den normala sexualiteten. När man talar om samlag beskrivs det utifrån ett heterosexuellt perspektiv. Vid två tillfällen i boken beskriver man att det är viktigt att behålla kondomen på under hela samlaget för att undvika oönskad graviditet. För att ett samlag ska kunna leda till graviditet förutsätter det att det är en fertil man och en fertil kvinna som har vaginalt samlag. Boken utgår helt enkelt ifrån ett heterosexuellt perspektiv. Man nämner ingenting om att det är lika viktigt att behålla kondomen på vid till exempel samkönat samlag för att undvika eventuella könssjukdomar. Vid få tillfällen i Liber används begrepp som partner i stället för att benämna kön, men generellt finns det en tydlig heteronorm genom hela kapitlet.

Liber beskriver bisexualitet som någonting som varierar: "ibland blir man attraherad av det egna könet och ibland av det andra könet". Detta citat kan tolkas som att bisexualitet är någonting som man kan välja. Det får sexualiteten att framstå som någonting som varierar mellan heterosexualitet och homosexualitet. Liber beskriver även sexualitet som en skala mellan heterosexualitet och homosexualitet. Enligt Liber befinner man sig på olika ställen på denna skala under olika tillfällen i livet. Även här framställer man sexualitet som någonting som varierar. Det skulle kunna uppfattas som valbart. Detta sätt att se på sexualitet exkluderar andra sexuella läggningar än de tre som boken nämner, till exempel asexuell och pansexuell. När man skriver om homosexuella eller bisexuella i Liber kan det tolkas som att man skriver om "de andra". Man utgår från att läsaren inte är homo- eller bisexuell. Vid ett tillfälle beskriver man en kvinnas underliv och då skriver boken: "Du kan använda en vanlig spegel för att se hur just du ser ut" (Liber, s. 374). I detta fall använder man begreppet "du" när man riktar sig till läsaren. När man däremot talar om homosexualitet eller bisexualitet använder man begrepp som "den som är..." eller "dem som är...". Detta ger intrycket att homo- och bisexualitet finns, men att det inte gäller läsaren. Dessa läggningar framställs inte som de normala, utan framställs snarare som något ovanligt och avvikande.

Gleerups och Natur & kultur har ett relativt neutralt förhållningssätt att beskriva sexuella läggningar i böckerna. När man talar om sex och preventivmedel använder man begrepp som "partner" i stället för man eller kvinna. På så vis definierar man varken kön eller sexuell läggning. Båda böckerna beskriver sex ur ett mer neutralt perspektiv än vad Liber gör. Här framgår det inte om det är en man och kvinna som har sex med varandra eller om det är personer av annan sexuell läggning. I Gleerups lyfter man även begreppet HBTQIA, som är en förkortning för homosexuella, bisexuella, queera, intersexuella och asexuella. I detta stycke nämns därmed asexualitet, men man ger ingen djupare beskrivning av vad det innebär. Asexualitet är dock ingen läggning som nämns i början av kapitlet tillsammans med hetero-, homo- och bisexualitet, utan avsnittet som berör asexualitet förekommer på en av de sista sidorna i kapitlet under avsnittet *Läs mer* som är fördjupningssidor. Detta kan tolkas som att asexualitet uppfattas som "mindre viktig" då det inte nämns tillsammans med de övriga sexuella läggningarna och inte heller får samma utrymme. I Liber och Natur & kultur nämns inte asexualitet alls. På så vis exkluderas asexuella personer i läroböckerna. I Natur & kultur lyfter man dock att det kan vara svårt att få barn ifall man inte lever i en relation. Detta ska dock inte alls förväxlas med asexualitet, även om asexualitet skulle kunna vara en anledning till att vissa personer inte lever i relationer.

I Natur & kultur beskriver man även hur vissa andra arter har olika typer av sex som inte kan leda till befruktning eller hur de lever i samkönade "relationer". Detta förstärker att icke-heterosexuella läggningar också är normala och naturliga. Boken lyfter att sex handlar om mycket mer än att bara fortplanta sig, vilket bevisas med detta exempel. Natur & kultur lyfter ett exempel med fåglar, där honorna lever tillsammans och gemensamt tar hand om fågelungarna. Detta ökar ungarnas chans till överlevnad. Genom att lyfta exemplet med fåglar av samma kön som lever tillsammans får homosexualitet en biologisk fördel och läggningen framställs på så sätt som normal och inte heller avvikande. Om man enbart väljer att beskriva sex och sexuell läggning som ett sätt att reproducera sig bidrar det till att sexuella läggningar där naturlig befruktning inte är möjlig uppfattas som onaturliga.

Sammanfattningsvis kan man se en splittring mellan de tre olika läromedlen. Där Liber beskriver sexuell läggning ur ett heteronormativt perspektiv där två kön dominerar. Glerups beskriver sexuell läggning på ett mer neutralt sätt, men en del läggningar exkluderas ändå på grund av att de får mindre utrymme eller inte nämns alls. I Natur & kultur beskrivs sexuella läggningar på ett neutralt sätt. Man har stort fokus på biologi och den biologiska teorin. Natur & kultur beskriver och motiverar olika typer av sex och sexuella läggningar med hjälp av exempel från andra arter. Man lyfter även biologiska svårigheter med att få barn och inkluderar då även personer som lever i relationer där naturlig befruktning inte är möjlig. I böckerna lyfts främst heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet. De är dessa läggningar som beskrivs och får störst utrymme. Övriga sexuella läggningar beskrivs inte och exkluderas på så vis. Detta uppfattas som att dessa läggningar avviker från det naturliga. Eftersom hetero-, homo- och bisexualitet bygger på att det finns två identifierbara kön kan man således se att det inte finns något större utrymme för det queerteoretiska förhållningssättet där man ifrågasätter fasta kön och sexuella läggningar. Genom att benämna och beskriva fler sexuella läggningar i läroböckerna kan de bli mer inkluderande för personer som inte identifierar sig i linje med samhällets normer.

7.2 Framställning av könstillhörigheter i läromedlen

Likt sexuell läggning varierar beskrivningarna av och hur man talar om kön i de granskade läroböckerna. I Liber talar man ofta om ”båda” könen eller ”det andra” könet. På så vis beskrivs kön utifrån tvåkönsnormen - att det finns två tydligt identifierbara kön, man och kvinna. I Glerups och Natur & kultur förekommer inte tvåkönsnormen lika uppenbart. Man talar snarare om ”annat kön”, vilket blir öppet för läsaren att tolka vad som menas. I Natur & kultur nämner man att man rent biologiskt kan vara mitt emellan man och kvinna. Detta är den enda läroboken som belyser variationer av könen. I Glerups nämner man begreppet *intersexuell*, men ger ingen vidare beskrivning av vad det betyder. Liber och Glerups exkluderar således alla typer av variationer från de biologiska könstyperna man och kvinna. I alla de granskade läroböckerna förekommer det ett avsnitt där man beskriver mannens och kvinnans könsorgan. Ingen av böckerna nämner hur eventuella avvikelser eller biologiska variationer av könsorganen skulle kunna yttra sig för en intersexuell person. I alla tre böckerna beskrivs enbart könsorganen utifrån fullständig utveckling. Alla kvinnor bär livmoder och har fungerande menscykel. Mannens könsorgan beskrivs utifrån testiklar samt spermproduktion. Ingen av böckerna berör medfödda avvikelser från detta. I Natur och kultur lyfter man dock att de inte är en självklarhet att bli gravid eller få barn. I detta avsnitt lyfter man enbart utomstående faktorer som påverkar fertiliteten, som exempelvis könssjukdomar.

I alla läroböcker förekommer det ett avsnitt som mycket kort beskriver transpersoner. Böckerna skriver ganska likt om transpersoner. Att de som inte upplever att det biologiska könet stämmer överens med det kön som man själv identifierar sig som kallas transsexuell, men att det inte har med sexuell läggning att göra. Liber och Glerups skriver även att vissa opererar sig eller får hormonbehandlingar för att bättre känna att kroppen stämmer överens med sitt rätta kön. Ingen av läroböckerna lyfter dock hur dessa operationer eller hormonbehandlingar går till. Det skrivs heller ingenting om dessa personer när man talar om könsorgan eller att reproduktion. Resterande delar av de tre böckerna talar inte om transpersoner. Däremot förekommer greppet partner vid ett flertal tillfällen i böckerna. Att använda begreppet partner medför att dessa texter även skulle kunna omfatta transpersoner. Transpersoner inkluderas dock inte på ett uttrycksätt, så som män och kvinnor gör. Detta innebär att transpersoner inte får lika stort utrymme och därmed exkluderas i läroböckerna.

Sammanfattningsvis kan man se att könen man och kvinna utgör grunden för läroböckernas kapitel som berör sexuell läggning och könstillhörigheter. Alla böckerna berör transpersoner men inte i någon större utsträckning. I delar som inte handlar om transpersoner benämns de inte heller. När könsorganens delar presenteras görs de utifrån en man och en kvinna utan några avvikelser. Intersexuella personer får inget utrymme alls, förutom i ett kort stycke i en av böckerna. Studies resultat kan således förstås som att personer som inte identifierar sig som man eller kvinna exkluderas eller framställs som ovanliga. Dessa personer får heller inte kunskap om sin egen kropp genom läroboken i samma utsträckning som en typiskt identifierbar man eller kvinna, då dessa personer inte har samma biologiska förutsättningar på grund av exempelvis könskorrigering eller medfödda disfunktioner och variationer.

7.3 Hur speglas skolans värdegrund i läromedlen?

I studiens inledning och bakgrund citeras valda delar ur skolans värdegrund ur läroplanen, Lgr 11. I grundskolans läroplan framgår det att skolan ska motverka diskriminering utifrån de sju diskrimineringsgrunderna. Där ibland finns sexuell läggning, kön och könsöverskrivande identitet som tre av diskrimineringsgrunderna. Skolan ska dessutom främja elevers lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan ska även arbeta för och bidra till jämställdhet (Skolverket, 2019).

Utifrån studiens resultat kan man se att könsöverskridande identiteter inte får samma utrymme i läroböcker som män och kvinnor. Det samma gäller för sexuella läggningar förutom heterosexualitet. Eftersom läroplanen tydligt beskriver att diskriminering skall motverkas och att jämställdhet skall främjas, skulle denna typ av exkludering kunna uppfattas som diskriminering för personer med könöverskridande identitet samt de sexuella läggningar som inte nämns eller får samma utrymme i läroböckerna. Dessa personer får inte samma kunskap om sin egen kropp eller sexualitet. De skulle kunna bidra till att dessa personer upplever sig onormala och avvikande från det som framställs som normalt och naturligt i läroböckerna. Att exkludera eller att tala om personer av annan sexuell läggning än heterosexuell som ”de andra” kan bidra till att dessa läggningar uppfattas som avvikande och mindre önskvärda.

Att inkludera homosexuella, bisexuella, transpersoner, queer, intersexuella och asexuella samt att belysa den heteronorm som finns i samhället skulle skolans värdegrund kunna uppfyllas med hjälp av biologiböckerna. ”Skolan har också ett ansvar för att motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. ... Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor” (Skolverket, 2019, s. 7). När man inte synliggör eller problematiserar heteronormativitet får eleverna inte möjlighet att utveckla sitt kritiska förhållningssätt och ifrågasätta normer kring kön och sexuell läggning.

8. Diskussion

I detta avsnitt presenteras diskussionen utifrån studiens resultat och analys. Resultatet och analysen jämförs med tidigare relevant forskning som presenterats i tidigare kapitel. Diskussion förs utifrån de tre frågeställningarna som legat till grund för studiens resultat. Vidare följer en metoddiskussion och avslutningsvis studiens slutsats.

Syftet med studien är att beskriva och förstå huruvida kön och sexuell läggning framställs i tre olika läromedel i biologi för grundskolans årskurs 7–9 ur ett queerteoretiskt perspektiv. Studien syftar även till att undersöka relationen mellan läroböckerna och skolans värdegrund.

8.1 Framställning av sexuella läggningar i läromedlen

I de läroböcker som analyserats skiljer sig resultatet. I en av de tre analyserade böckerna kan man se hur heteronormativa attityden genomsyrar hela kapitlet som berör sexuell läggning och kön. När man talar om homosexuella eller bisexuella personer, talar man om ”de andra”. Man har heterosexualiteten som utgångspunkt och det är den som sätter ramen för vad som är normen. Detta finns även bekräftat i tidigare forskningsstudier som gjorts (Hast & Danielsson, 2016; Røthing, 2008).

I de andra två böckerna förhåller man sig mer neutralt när man talar om sexuell läggning. Man skulle kunna tro att den bok som gavs ut senast är den som är mest neutral och inkluderande vad gäller sexuella läggningar, men så är inte fallet i denna studie. Den äldsta av de tre analyserade läroböckerna är den som är mest inkluderande och ger biologiska förklaringar till bland annat homosexualitet. Genom att förankra sexuella läggningar med biologiska förklaringsmodeller förstärker det attityden till att det är naturligt och önskvärt. När läroböcker enbart talar om sex som ett verktyg för reproduktion signalerar det att andra sexuell läggningar är onaturliga och överflödiga, vilket skulle kunna innebära diskriminering för personer som inte identifierar sig som heterosexuell. Asexuella exkluderas dock i alla de analyserade läroböckerna då de aldrig eller sällan nämns och vid de undertagsfall som asexuella nämns saknas vidare beskrivning. Detta bekräftar även Junkala m.fl. (2021, s. 1).

I andra tidigare studier som gjorts inom detta område har man sett att homosexualitet ofta nämnts i samband med olika dilemman som till exempel abort eller sjukdomar som AIDS (Røthing, 2008; Snyder & Broadway, 2003). Detta har inte min studie kunnat visa. I de läroböcker som jag granskat har ingen sexuell läggning kopplats ihop med vare sig könssjukdomar eller någon annan sjukdom. Möjlig förklaring till detta skulle kunna ha att göra med tidpunkten för studierna. De studier som kunnat visa detta är gjorda 2003 respektive 2008.

Vad som däremot är något oroväckande är att den granskning som gjorde 2006 av Larsson och Rosén på uppdrag av regeringen visade att man talade om homosexualitet som någonting som inte gick att bota. Detta sätt att uttrycka sig menade Larsson och Rosén var onödigt eftersom man inte skriver på samma sätt om till exempel heterosexualitet. Detta citat har även jag stött på i en av de läroböcker som jag granskat. Trots att min studie är gjord 16 år efter Larsson och Roséns finns samma missvisande och exkluderande uttryck kvar i dagens läroböcker. Genom att använda begreppet bota kopplar man ihop läggningen med en sjukdom. Den framstår som mindre önskvärt än heterosexualitet. Anledningen till att detta sätt att uttrycka sig fortfarande finns kvar i dagens läroböcker skulle möjligen kunna förklaras av att det väldigt sällan görs granskningar av läroböcker (Johnsson Harrie, 2009, s.223–224). Vid första anblick är det inte heller alltid enkelt att identifierande exkluderande och kränkande uttryck, då heterosexuella

personer tenderar att ha svårt att upptäcka och synliggöra exkludering av homosexuella (Sahlström, 2006).

8.2 Framställning av könstillhörigheter i läromedlen

Heteronormen gör sig påmind i läroböckerna då kön ofta beskrivs utifrån två identifierbara kön, man och kvinna. Intersexuella samt transpersoner exkluderas när läroböckerna beskriver könsorganen, men även när det talas om befruktning och att få barn. Även de tidigare studier som undersökt hur kön representeras och beskrivs i läroböcker har kunnat fastställa att intersexuella, transpersoner andra personer som avviker från det normativa är kraftigt underrepresenterade (Bazzul & Sykes, 2010, s. 281; Berge & Widding, 2006; Junkala m.fl., 2021, s.1). Att exkludera människor på grund av könstillhörighet är en form av diskriminering (Junkala m.fl., 2021, s.14). Detta medför att läroböckerna förmedlar en norm för två identifierbara kön. Genom att inkludera personer som inte faller inom ramen för de stereotypa könskategorierna låter man eleverna ifrågasätta normer och bidrar till ett mer inkluderande och jämlikt samhälle.

8.3 Hur speglas skolans värdegrund i läromedlen?

Skolans värdegrund och uppdrag vilar på alla människors lika värde och beskriver tydligt hur ingen ska bli diskriminerad utifrån de sju diskrimineringsgrunderna. Både sexuell läggning och könstillhörighet räknas in bland de sju grunderna. Alla tre läroböcker behöver således mer inkluderande förklaringar vad gäller sexuell läggning och könstillhörighet. Framför allt vad gäller asexuella, intersexuella och transpersoner. Detta kom även Junkala m.fl. (2021, s. 1) fram till i sin studie där svenska biologiböcker granskats. Genom att exkludera eller underrepresentera dessa grupper från läroböckerna förstärks snarare heteronormen än ifrågasätts.

Eftersom tidigare studier visat att lärare tenderar att förlita sig på läromedel när de planerar sin undervisning (Ammert 2011, s. 26; Englund, 2011, s. 280–281), menar jag att det är av yttersta vikt att dessa läromedel inkluderar personer som faller utanför normerna om stereotypa könsantaganden eller antaganden om sexuell läggning. Eftersom det råder skolplikt i Sverige möter dagens lärare alla barn som finns i vårt samhälle. Detta innebär att lärare kommer ha elever i klassrummet som inte identifierar sig som vare sig tjej eller kille. Det kommer finnas elever som är transpersoner, icke-binära eller intersexuella. Det kommer heller inte bara finnas elever som är heterosexuella, homosexuella eller bisexuella. Det är därför viktigt att elever som inte identifierar sig på det sätt som beskrivs som normalt i dagens läroböcker också får känna sig accepterade och inkluderade i undervisningen. Om lärare använder sig av läroboken för att planera undervisningen finns det risk att undervisningen exkluderar dessa personer. Det krävs därför ett mer inkluderande språk och inställning till personer som avviker från det stereotypa normerna i läroboken för att undvika diskriminering. Om läraren själv i fråga är heterosexuell finns en risk att personer som inte är heterosexuella exkluderas. Detta på grund av att heterosexuella personer tenderar att inte uppmärksamma diskriminering av andra sexuella läggningar i form av exkludering, utan enbart direkta skällsord (Sahlström, 2006, s. 19). Om läroböckerna inte synliggör heteronormen finns en risk att personer av annan sexuell läggning exkluderas i undervisningen. Detta baserar jag på att lärare som upplever sig har bristfällig kunskap inom området i större utsträckning förlitar sig på läroboken (Englund, 1999, s. 333–335; Ferlin, 2014, s. 1; Parise, 2021, s. 757).

8.4 Metoddiskussion

I och med att studien endast omfattar tre av de biologiläroböcker som idag finns på marknaden ska inte resultatet för denna studie generaliseras. Däremot har jag i denna studie kommit fram till liknande resultat som andra svenska och internationella forskningsstudier har gjort, vilket förstärker mitt resultats trovärdighet och rimlighet. Studien har dessutom vissa avgränsningar vilket innebär att endast ett kapitel ur varje lärobok analyseras. Studien kan således inte säga något om hur övriga kapitel framställer sexuell läggning och könstillhörighet. Eftersom resultat skiljer sig åt mellan de tre läroböckerna kan man inte heller generalisera resultatet mellan de tre läroböckerna. Om urvalet hade varit större hade man möjligen kunnat beskriva hur biologiböcker framställer sexuell läggning och könstillhörighet ur ett mer generellt perspektiv. Dock hör de analyserade böckerna till några av de större förlagen för läroböcker, vilket innebär att flera skolor runt om i Sverige använder sig av det analyserade materialet och därmed berörs av studiens resultat. För att säkerställa resultat ytterligare hade fler personer kunnat få granska läroböckerna. I detta fall var inte det möjligt och därför har endast en person granskat alla tre läroböcker, vilket innebär eventuella missar under processen.

8.5 Slutsats

Resultat från denna studie innebär att personer som inte omfattas av det heteronormativa samhället där heterosexualitet och två identifierbara kön utgör normen blir exkluderade i läroböckerna och möjligen då också undervisningen. Med hänvisning till den tidigare forskning som visat att läroboken har en stor roll i undervisningen och hur den styr vilket innehåll som får utrymme NO-ämnena, om läraren har bristfälliga ämneskunskaper inom området eller har andra arbetsuppgifter som också behöver prioriteras, kan denna exkludering innebära att dessa personer helt exkluderas i undervisningen (Berge, 2011, s. 157–160; Englund, 1999, s.333–335; Ferlin, 2014, s. 1). Skolans värdegrundsarbete med att främja lika rättigheter och möjligheter oberoende av könstillhörighet riskerar att försvåras genom att man exkluderas transpersoner och intersexuella läroböckerna. Detta innebär att den undervisande läraren behöver ha en djup ämneskunskap om bland annat avvikande könsutveckling och olika könstillhörigheter för att dessa personer inte ska exkluderas. Vissa sexuella läggningar exkluderas också i läroböckerna, till exempel asexuella. Endast hetero-, bi- och homosexualitet presenteras i böckerna. Denna framställning innebär att andra sexuella läggningar blir exkluderade och kan därmed uppfattas som avvikande. Om ett heterosexuellt perspektiv genomsyrar läroboken, förstärks på så vis heteronormen och vad som anses vara normalt. Eftersom granskning av läromedel ur ett queerteoretiskt perspektiv är lågt prioriterat behövs det fler och mer omfattande studier på detta område. Vidare forskning skulle även kunna undersöka hur lärare talar om sexuell läggning och könstillhörigheter i undervisningen utifrån vilket läromedel som används i undervisningen.

9. Källor

- Ambjörnsson, F. (2016). *Vad är queer?* Stockholm: Natur & kultur.
- Ammert, N. (2011). *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Andréasson, B., Gedda, S., Johansson, B., Bondesson, L., & Zachrisson, I. (2011). *Puls Biologi*. Stockholm: Liber.
- Aronsson, O. (2020-03-20). Introduktion till kvalitativ metod. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=TGHFAKoYBuc>
Hämtad 2022-02-27.
- Bazzul, J. & Sykes, H. (2010). *The secret identity of a biology textbook: straight and naturally sexed*. Springer.
- Berge, B-M. (2011). Jämställdhet och kön. I. N. Ammert (Red.), *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. (s. 157–176). Lund: Studentlitteratur.
- Berge, B-M. & Widding, G. (2006). *En granskning av hur kön framställs i ett urval av läroböcker*. Umeå universitet.
- Bolander, E. & Fejes, A. (2009). Diskursanalys. I. A. Fejes & R. Thornberg (Red.) *Handbok i kvalitativ analys*. (s. 81–105). Stockholm: Liber.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Butler, J. (2005). *Könet brinner!* Natur & kultur.
- Carlsson, M., & Von Brömssen, K. (2011). *Kritisk läsning av pedagogiska texter. Genus, etnicitet och andra kategoriseringar*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlgren, S. (2019-12-13). *Sveriges 50 största bokförlag 2019*. Buktugg. <https://www.boktugg.se/2019/12/13/sveriges-50-storsta-bokforlag/>
Hämtad 2022-05-31.
- Englund, B. (1999). Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 4(4), 327–348.
- Englund, B. (2011). Vad gör läroböcker? I. N. Ammert (Red.), *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. (s. 279–294). Lund: Studentlitteratur.
- Fabricius, S., Holm, F., & Nystrand, A. (2013). *Spektrum Biologi*. Stockholm: Liber.
- Ferlin, M. (2014). *Biologisk mångfald i läroböcker i biologi* [Doktorsavhandling]. Göteborgs universitet.
- Giddens, A. (2006). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Hast, Y L, & T. Danielsson, A. (2016). "I normala fall gillar tjejer killukt": Naturkunskapens sexualitets- och relations-undervisning analyserad ur ett heteronormativitetsperspektiv. *NorDiNa*, 12(1), 21–35.

Henriksson, A. (2015). *TitaNO Biologi*. Malmö: Gleerups.

Johnsson Harrie, A. (2009). *Staten och läromedel. En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938–1991*. Linköpings universitet.

Junkala, H. Berge, M, & Silfver, E. (2021). Diversity in sex and relationship education – limitations and possibilities in Swedish biology textbooks. *Sex education*. 1–18.

Justitiedepartementet (1960). Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1960729-om-upphovsratt-till-litterara-och-sfs-1960-729>
Hämtad 2022-06-02.

Jönsson, J. (2021-10-11). *Oklart kön: "Det handlar om väldigt utsatta personer"*. Karolinska Institutet.
<https://ki.se/forskning/oklart-kon-det-handlar-om-valdigt-utsatta-personer>
Hämtad 2022-02-22.

Kullenberg, C. (2019-02-05). Kvalitativ och kvantitativ textanalys. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=RVwjvRq4oaE>
Hämtad 2022-02-27.

Larsson, H. & Rosén, M. (2006). *En granskning av hur sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Lärarhögskolan i Stockholm.

Lundberg, P O. & Löfgren-Mårtenson, L. (2010). *Sexologi*. Stockholm: Liber.

Lundin, M. (2014). Inviting queer ideas into the science classroom: studying sexuality education from a queer perspective. *Cultural studies of science education*, 9(2), 377-391.

Parise, M. (2021). Gender, sex, and heteronormativity in high school statistics textbooks. *Mathematics Education Research Journal*, 33(4), 757-785.

RFSL. (2021-03-17). *Begreppsordlista*. <https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/>
Hämtad 2022-02-19.

Røthing, Å. (2008). Homotolerance and heteronormativity in Norwegian classrooms. *Gender and education*, 20(3), 253-266.

Røthing, Å. & Bang, Svendsen, S, H. (2010). Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values. *Journal of LGBT Youth*, 7(2), 147–166.

Sahlström, J. (2006). *En utmaning för heteronormen – lärares kunskapsbehov och ansvar inom områden sexuell läggning och homofobi*. Under ytan.

Skolinspektionen. (2018). *Sex- och samlevnadsundervisning*. Skolinspektionen.

Skolverket. (2005). *Delredovisning av uppdrag av läroböcker*.

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a655894/1553958867374/pdf150>

Hämtad 2022-03-01.

Skolverket. (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

Reviderad 2019. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4206>

Hämtad 2022-04-05.

Snyder, Vicky, L. & Broadway, Francis, S. (2003). Queering High School Biology Textbooks. *Journal of research in science teaching*, 41(6), 617–636.

Statens offentliga utredningar. (2021). *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse för elevernas tillgång till kunskap*.

Stukát, S. (2011). Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2018). *Etik i forskningen*. Uppdaterad 2021.

<https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html>

Hämtad 2022-05-31.